

7647

ప ల నా డు

ర చ న :

బెల్లంకొండ సూర్యప్రకాశరావు

ప్రొత్తిస్థానం :

శ్రీ బెల్లంకొండ సూర్యప్రకాశరావు
నాగార్జునసాగర్

ప్రథమ ముద్రణము
ప్రతులు 1000

సర్వస్వామ్యములు
గ్రంథకర్తవి

మూల్యం : 2-00

జూపిటర్ ప్రింటింగ్ ప్రెస్
బ్రాడీపేట :: గుంటూరు-2

పీఠిక

“ స్ఫూర్తి ”

భారతమువలెనే పలనాటి భారతము వెక్కు కావ్యములకు పటివ్యము. శ్రీనాథ రచిత మగు ‘పలనాటి వీరచరిత్ర’ యొక్కటియే నేటి కుపలభ్యమగు ప్రాచీన కావ్యము. అదియు సమగ్రము కాదు. అధునిక కాలమున నవలగా, నాటకముగా, కావ్యముగా, ఖండకావ్యముగా, బుఱ్ఱకథగా పలనాటివీరుల కథ సోగచులు దిద్దుకొని ప్రసిద్ధి కెక్కినది.

భారతమువలెనే పలనాటి భారతమును లోక ధర్మమునకు దర్పణము పట్టుచున్నది. మానవుల మానసికో ద్వేగములను, సంవేదనా వేదనములను, ఆగ్రాచనాను భవములను, సంబంధ బాంధవ్యములను, మత రాజకీయ నిశ్చయములను, సంఘర్షణములను ప్రతిఫలింప జేయుచున్నది సన్నివేశముల యందును, వ్యక్తులయందును గూడ రెండు కథలకు సామ్యము స్పష్టముగా కనిపించుచున్నది. దోదాపు పంచామము కూడ నొక్క మాదిరిగానే యున్నది. కావుననే భారత కథవలెనే పలనాటి భారత కథయు ఆంధ్ర హృదయముల నిన్నాళ్ళుగా నలించు చున్నది.

అనుగు రాజునకు మైలమాడేవియు, వీరవిజ్ఞుల దేవియు భార్యలు. మైలమాడేవికి నలగామరాజు, నరిసింగరాజు నని యిరువురు నండలులు గలరు. వీరవిజ్ఞుల దేవికి మలిదేవుడు, బాల మలిదేవుడు, పిన మలిదేవుడు నని ముగ్గురు కొమాళ్ళు గలరు. బ్రహ్మనాయడు మంత్రియై యుండెను; అనుగురాజు తరువాత నలగామరాజు రాజ్యమునకు వచ్చెను. ఆ పిమ్మట రెడ్డి నాగమ్మ యెట్లో నలగాముని వశము చేసికొని, మంత్రిణియై బ్రహ్మనాయనికి ప్రతిపక్షమునందు నిల్చెను. పుష్టికులసుబ్బి మలిదేవాదులు రాజ్యమును పంచుకొని బ్రహ్మనాయనితోపాటు గురజాల రాజ్యమునకు పోయిరి. నాగమ కుత్సత్రములు సాగుచు నేయుండెను. వేడుకగా కోడిపండెముల నెపమున మలిదేవుల రాజ్యము నపహరించెను. పంచపు నియమము ప్రకారమదవులకేగిన మలిదేవుల మందలను దోపిడి చేయించెను. ఇంక నెక్కి చేసెను. గడపు గడచిన పిమ్మట బ్రహ్మనాయడు తమ రాజ్యమును తమ కిమ్మని నలగామరాజు కడకు ఆతని యల్లుడైన ఆలరాజును దూతగా పంపెను.

దౌత్యము ఫలింపలేదు గాని నాగమ్మ మాయోపాయమున కలరాజు హను
దయ్యెను. నలగాముని కూతుగు పేరిమ్మ సహగమనము చేసెను. ఇంతయు
జూల చంద్రురది నాలవీరుల నుదేశమును గల్గించెను. సంధి సుప్రసంగుల
చాటున నాగిమ సమగ్రాన్నాహములు సాగించుచుండెను. యుద్ధము తప్పని
సరి యయ్యెను. కేరొందిన మహావీరులందరును మ్రుందిరి. గురజాల పక్షమున
బ్రహ్మనాయకు మిగిలెను; మాచెల్లి పక్షమున నలగామరాజు మిగిలెను;
నాగమ్మ మంత్రాంశలము సప్యశ్యావులమగు పలనాటి సీమను రుద్ర
భూమిని జేసి వదలినది - ఇది సంక్షిప్తముగా పలనాటి కథ.

“పలనాడు” అను ప్రస్తుతకావ్యమును శ్రీ బెల్లంకొండ సూర్య
ప్రకాశరావుగారు రచించిరి. ఇతి వృత్తమును బట్టి, రసక విషయక మగు
అను బట్టి దీనిని కథా కావ్యముగా పరిగణింపవచ్చును. కాని నిర్వహించిన
తీరునబట్టి దీనిని ఖండకావ్యమని యనుటయే సమంజసము. సన్నివేశ
క్రమమునుబట్టి యశ్వరథాముగ కథను నడిపించుట యొక పద్ధతి. దీని
యందు నాటకమందువలెనే సంధి పంచకమును సమన్వయము నొందింపవల
యును. కథా గతిని బట్టి కొంచెము నీరస సన్నివేశములనును స్థలము నీవలసి
వచ్చును. ఇట్లు కాండములందు పద్ధతుల నడిమి భాగము రసవంతమై
యుండును. అయినను కాండము సమగ్రముగా నుండవలయునన్న పద్ధతుల
యనికి తప్పదు. కవి ప్రసిద్ధ మైనప్పుడు, సాహిత్యములైన సన్నివేశము
లనే తీసికొని సాహిత్య సమస్యలముగా సాక్షాత్కరింప జేయుట చండవ
పద్ధతి. ప్రస్తుత గ్రంథమున నిదే పద్ధతి యనుకరింపబడినది. అంచువలన సన్ని
వేశముల నను సంధించు సూత్రము మాత్ర మిచ్చట నుకరిముగా లభ్యము
కాదు. కావుననే యిది యొకవస్తుకమయ్యెను ఖండకావ్యమే కావలసి
వచ్చుచున్నది. ప్రబంధకావ్య మే వైలచిత్రము వంటిగో కాగా, ఖండ
కావ్యము రేఖాచిత్రము వంటిదగును. దేని ప్రభావము దానిది; దేని ప్రాభ
వము దానిది.

శ్రీ సూర్యప్రకాశరావు కథను సంధించిన తీరులో నొక గడుసుదన
మున్నది. ఖండ ఖండములుగా సాగిన కథ కొక యఖండత్వము చేకూరినది.
ప్రారంభమున బ్రహ్మనాయకు చెన్నకేశవుని దర్శించి స్తుతించును. అట్లే

తి గి పతిసమాప్తి యందు బ్రహ్మనాయకుడు చెన్నకేశవుని దర్శించి, దశావతార స్తవము గావించును. ఇట్లు కవిత్రీ ఆద్యంతములకు సమన్వయమును సాధించిరి. మంగళాదియు మంగళాంతము నగునట్లు కావ్యమును నిర్వహించిరి. ఆలయమున బ్రహ్మనను జూచిన పాపలు “ఈ మహాభక్తుడే యీనాడు పలనాడు సరచేతి కాపుతో సరయువాడు” మున్నగు విధముగా ననుకొనిరి. ఇది ప్రారంభ సన్నివేశము. అంతిమ సన్నివేశమునందు మరల పౌరులనుకొన్న మాటలను చెప్పుటకు కవిత్రీ ఇదే పద్యమును పునరుక్తము గావించుకొనిరి. ఇది నాటకీయముగు నొక శిల్పము. “బ్రహ్మనామ్యడు మంత్రి మా భాగ్యవశత” యను కడపటి పంక్తి మాత్రము “బ్రహ్మనామ్యడు మరల మా భాగ్యవశత” యని కొంచెము మార్పునొందినది ఇట్లు పద్యమును పునరుక్తము చేయుట బ్రహ్మనాయనిలోని వికార రాహిత్యమును చెల్పిన; లేదా ప్రజలకు బ్రహ్మనాయని యందుగల విశ్వాసాభిమానముల యథాపూర్వస్థితిని చెల్పిన. ఇంతే కాక, ప్రథమ సన్నివేశము నందలి యీ పద్యము బ్రహ్మనాయని శీలమును, తీవ్రత లక్ష్యమును నిరూపించు చున్నది. బ్రహ్మనాయకుడు మహాభక్తుడు - విరాగి - రాజయోగి - శాంతిహిత. ఈతడు భక్తుడగునాయే కాక ప్రజల కభయహస్త మంగిచ్చి భగవంతుడు కూడ నని భవించుచున్నాడు. విరాగియై యున్నను ప్రజల యందు అనురాగము కలవాడు - ఈ విధముగా బ్రహ్మన మంత్రిని ప్రత్యక్ష మునొందుటలో ప్రాధి మ్యమున్నది.

కథా విషయమును నాటకీయముగా సంక్షిప్తముల రూపమున వేలువరించు చాతుర్యము పుష్కలముగా కనిపించుచున్నది. అట్లే యలంకారములను వాడుటలో మంచి సామర్థ్యమున్నది—

“ఘన గర్భారవముల్ తటిల్లతకు సంగాతమ్ముగా నుండు నట్లైన నీగోచిత భాషణమ్ము కరవాలాఘాత సంయుక్తమై చన” మున్నగు విధముగా సన్నివేశ సౌందర్యము నినుమడింప జేయుచున్నది.

నాగమాంబ మున్నగు వారి మాటలు వారి వారి స్వభావముల కనుకూలముగా నుండును. స్థితిని చిత్రించునపుడు గూడ ఆయా పాత్రల స్వభావము నావిష్కరించునట్లుగా నుండునట్లు “నాగను తనకు నాలోచనా

గృహమ్మ” అని మొదలిడిన పద్యమున శ్రోధమో, కసియో, కుత్సిత హయామే ముఖమునందు కన్పించుచున్నవని చెప్పి, వెంటనే “ఉన్నదచట నొక్క కన్నమదాను” అని అటవెలది నందుకొనుట యెంతయు సౌచిత్య పోషకముగా నున్నది.

కన్నమదాను మహావీరుడు, నాగమయన్న లక్ష్మములేని వాడు; ఆమె కుతంత్రముల గుట్టు బాగా నెరిగినవాడు. కోశము దోచుకొనుటకు వచ్చిన దొంగల గుంపుతో “బంగరులున్న కొల్లగొని పట్టుక రండని పంప మిమ్ము, మీ బంగరు తల్లి! పాపము! అభాషయి నారట పిచ్చినాన్నలు” అని మున్నగు విధముగా పజుతును. నాగమను గూర్చి ‘బంగరుతల్లి’ యనియు దొంగలను ‘పిచ్చినాన్నలు’ అనియు ననుట కన్నమదానుగారి ఆత్మధైర్యమునే కాక, నాగమ్మ మున్నగువారి వెకిలితనమును గూడ వెలువరచుచున్నది. ఇంతి జేలికమాటలతో వా: నీసిడించుట యీ తెలితో పాడుచుట కంటే ప్రభావ వంతమైనది.

సక్రాంతి స్థానము నును సముచితముగా నున్నది. భోగిమంటలు చుట్టును జేసినెల్లని “తెలుగు నేలకు చలిలేని దిబ్బపు గూర్పు భావి పోయి లుగా” ననిపించుట తన దేశభిమానమును కవి నిరూపించు కొనెను.

మం:పోటు సందర్భము -

“అలకై పోయి దవకు ప్రాణాల కొలుకు
వెన్ను చూపె పల్నీడని వినెను రాజు;
అలకై పోయి దవకు ప్రాణాలు విడిచి
నంకు నో దేగె దివి కని వినెను మంత్రీ”

పల్నీడు పారి పోయిన వార్త విన్నాడు నలగామ రాజు. తన పక్షములొని వాడు ప్రాణముమీది యాశతో పలాయనము సాగించిననుట రాజున కవమానము. ఆ యవమాన వార్తయే నలగామకు కందినది. వెంట నోడు పశువుల రక్షణకొఱకు ప్రాణములను బలివెట్టిన మహావీరుడు. ఈ గౌరవ వార్త విన్నవాడు బ్రహ్మనాయకు. తన పక్షములొని వారు ప్రాణములకు కూడ లెక్కచేయక పోయిచున్నారనుట తనకు గర్వకారణము.

అట్టి వార్తయే బ్రహ్మనకు చేరినది. మంఠాటంలో నలగామరాజే యవ మానము నొందెనని, బ్రహ్మనకు గౌరవమే కలిగెనని యీ రెండు పంక్తు లలో కవిశ్రీ నిరూపణము.

ఆలరాజు రాయబారము సూటిగా, తీవ్రముగా నిర్వహింప బడినది. నాగమను ప్రత్యాఖ్యానము చేయుటలో ఆలరాజు సమర్థుడనిపించుకొని నాడు. మాటలమధ్యలో వారి వారి ముఖభావములను గూడ నాతడు గమనించుచునే యుండెను. అందు వలననే “నాగమ కన్నులెట్టి నయినన్, నలగాముడు జేపుంచినన్ పోగలవాడ కాను” అని పల్కెను. పాత్రీ చేతనే యిట్లు పల్కించి, యెడటి పాత్రీల ముఖభాగములను వర్ణించు శ్రమను కవి నిపుణులుగా తప్పించుకొనుట యిచ్చు స్పష్టము. దుఃఖము కావలసిన శక్తియు నిందువలన ద్యోతిత మగుచున్నది. ఇట్లే పత్రీ సన్నివేశమును చక్కని కళాఖండముగా రూపొందిన దనుట వాస్తవము.

కోడిపండుల సందర్శమున పంచెముపైని పంచెము నొడ్డుటలు పెంచుచుకొను లు స్వాభావికముగా, కథాగతి సముచితముగా సాగి నవి. కుక్కుటములు ప్రాణములను లెక్కనేయక పోవనవని తెల్పి “ఆ తలు నాత గాథ ము కందరకున్ దెలియు” నని కవి యొక్క మాటలో తేల్చి వేసెను ఇట్లు పోల్చుటలోనే సన్నివేశ సారమును లేర్పి పలుకుటయున్నది; అసారము నన్యథాకరించుట యున్నది. ఏది యెంత చెప్పక విడువ వలయునో తెలియుట కూడ కవి కంటే ముఖ్యము. ఇక్కడ చెప్పక విడుచుటలో కవిత వికృతనమును సంతరించుకొన్నది.

ఇట్లు చెప్పకొనుచు పోయిన నెంతైన నున్నది. భావగత ప్రాధాని యుగ్రముగా సూక్ష్మించుట కిచ్చుట వ్యవధి చాలదు. కొంతకు కొంత ఇట్లు చూచితమి. ఛందోవ్యాకిరణ విషయములందు ఆవాంఛితమైన సడలింపు కొంత కనిపించుచు న్నది. దానిని పరిహరించుట యవసరము. దోషము లేకుండుట ఉత్కర్షకు హేతువు కాక పోవచ్చును. దోషము లేనంత మాత్రమున ఒక వ్యక్తిని గొప్పవాడని యనము. ఒక గొప్పవాని యందున్న దోషము వాని యప కర్షకు హేతువగుట లోకి సిద్ధము. కావ్యలోకమున గూడ సంత. ‘నాడు మాచర్లలో సంఘ మాటలాడ’ ‘డా కాల యందియ

తన నెరింగిడితో అన్ని పాదములు పాదములను చూపుచున్నట్లు
యతి భిక్షుమైనది. అట్లే పాదములను పాదములను చూపుచున్నట్లు
నాటికిరణ నోపము నోటు చేసి న్నది. ఇట్లే పాదములపై స్వయముచేర్చి
నవ్వను నొండు చేయించి పాదములను కలదు. నాకాంతి పాదములను
లండు పట్టుచు. యొప్పున గాని నాకాంతిమయమున పట్టుచు. అ
యిదికాంతిమయము. ఇట్లే నాకాంతిమయమున పవరించుకొని గల
దిని చూపుచును.

మరింత పాదములను, పాదములను యుగ్గ సంపత్తి మన సీమ-
లను పాదములను కరుణము - మాచాల సన్నివేశమున పాదములను
మైన శృంగార భావము ప పుష్పముల వీ. పాదములను మన జాతి
మున్న గీతపద్యము కరుణ భావములను కలదు యుగ్గత చిత్రిణము.

బుద్ధుల రాజైన నాగమ్మతో పాదములను పట్టున పట్టులను
సందేశము కూడ నిమిడి యున్నది. పాదములను పట్టున పట్టులను
పాదములను పట్టున పట్టున పట్టున పట్టున పట్టున పట్టున
కాంతిమయ, పాదములను - మున్నగు. మున్నగు పట్టున పట్టున పట్టున
లండు కవి యాత్మీయత గోచరించుచున్నది. కవి యొక్క సమయాలకు
సమయములను పాదములను ముఖమున నిర్మింపవలెను. మున్నగు
సమయములను కూడ పాదములను పట్టున పట్టున పట్టున పట్టున పట్టున

ప్రతి సన్నివేశమున పాదములను నాకాంతిమయమును పట్టున పట్టున
కొనుట కపక ర్తితము. అట్లేది భావకావ్య విషయమున కష్టసాధ్యము.
అయి ను శ్రీమద్భక్తి ప్రకాశరావుగారు తమ శబ్దార్థ చమత్కృతి సాహ-
య్యమున, భావనా సామ్యమున నొక యుదాత్తతను సంతరించి పట్టున.
అది యే కవ్యమున సర్వ నిర్వాహకము కాగలదు. అది లేనినాడు పాదములను
యున్నను లేనట్లే. ఆ యుదాత్తతయే యున్నచో, ఆ యుగ్గతములను నిత
రములగు నీడలు పారాడు నవకాశము లేదు. కావ్యమునకు కావలసిన
గతియు సమకూరును; ఫలితముగా సహృదయ పాతకుని భావనాకము
సమస్తము నొందును; ఆనంద మందిరము ద్వారములు తెరుచుకొనును.
అను!

కృతజ్ఞత

ఆవేశం ఆంధ్రుల సొమ్ము. ఆంధ్రుల ఆవేశపూరితమైన గాథ పలనాటిగాథ. ఆవేశం ఆనర్థాలకు మూలకారణం కాని కవిత్వానికి మాత్రం కాదు. ఆవేశంలేని కవిత్వం అంతగా శోభించదు. నేను ఆంధ్రుడను; పైగా గుంటూరు మండల నివాసిని. నాకు ఆవేశం ఉంది; కవిత్వావేశమూ ఉంది.

నా కవిత్వావేశంలో దొర్లిన “పలనాడు” లోని “ఆనర్థాల”ని చక్కగా సరిదిద్ది పరిష్కరించిన శ్రీమాన్ ధనకుధరం వేంకటాచార్యులవారికి నా కృతజ్ఞతాపూర్వక నమస్సులు. నా హృదయా వేగాన్ని ద్విగుణీకృతం చేసే మణిదర్పం లాంటి పీఠిక నొసంగిన సహృదయులు శ్రీ టి. భాస్కరరావుగారికి హృదయపూర్వక పంధనములు.

సకాలంలో చక్కగా కావాన్ని ముద్రించి యిచ్చిన జూపిటర్ ప్రెస్ వారికి నా కృతజ్ఞత.

—రచయిత.

అంకితము

మనుజుని కీర్తి దాహమున మాయని స్వార్థము గురైరింగి నే
తనియక నన్నుగన్న తలదండ్రుల కీర్తిని శాశ్వతమ్ముగా
మనుప దలంచి నా కలుగు మానుష మంకితమిత్తు సుఖ్యయా
ర్యునకును ఈశ్వరమ్ముకు సమూర్జిత మీ పలనాటి కావ్యమున్

ఆంధ్రదేశాన 'మావర్ల' యను పురమ్ము
వీరయోధుల గాధల సౌరు మీరి
కలదు పలనాటిలో దాని కతల నెప్పుడు
తలుగు వారెల్ల మరువక పలుకు కొండ్రు !

కాలగతి వీడు వేరు రూపాలు దాల్చె
ప్రభుతమారెను కాలప్రవాహ వశత;
తరతరమ్ములు కాలాన తరలెపోయె
చెన్న నరుగక నిలిచి నీ చెన్ను డొకడ !

చెన్నుకేశి పిన్వాయు వేంచేసియున్న
చీపలమ్మది, చూచర్ల కీపు పోయి
చూడ గలవోయి నేటికీ; నాడు మంత్ర
బ్రహ్మనాయని పూజల బడయుస్వామి !

ప ల నా డు

“శ్రీరమా హృదయాబ్జ వశీకరాస్త్ర
పొంగు మనసున సతతమ్ము ప్రోచుగాక
అలుగురాట్టభు సంతాన మ్మల్లు ప్రజల
కీర్తి మా వీట గల చెన్నకేశవుడు.

తలచిన మాత్ర పాతక వితానములన్ పరిమార్తు వంట! నిన్
పిలచిన మాత్ర దీనుల క పక్షితముల్ సమకూర్తు వంట! నిన్
కొలిచిన గల్లు లాభములు కోట్లకొలందులు ఒక్కనోటితో
పలుకగ నెల్లు? ఆదిభణి పల్క నశక్యము చెన్నకేశవా!

లేశము పాపమేని, లవలేశము జాలియు చూపబోక తా
పాశము బూని దున్నవయి పర్వత వచ్చు యముండు; దాన నా
నాశన మేనె తెచ్చుకొను సంతకు మున్నె సళించు పాపముల్
కేశవ! సే మురారి! నిను కీర్తన సేసిన చెన్నకేశవా!

ఎవ్వడు నిన్ను పూజయొనరింపక వేరు భజించుచుండునో
ఎవ్వడు నీదు నామము స్మరింపక వేరు దలంచుచుండునో
ఎవ్వడు నీకు ప్రీతి నొనరింపక వేరు యతించుచుండునో
ఎవ్వభి నిల్చు పాపమయు డి ధర నాతడు చెన్నకేశవా!

చెన్నని గొల్చి తీరవలె చేసినపాపము లెల్ల వాయ న
త్యున్నతమైన సౌఖ్యములతో అలరారగ ఈడులేని సుం
పన్నత నల్వరాడుకొనుభాగ్యము కల్గగ అంతెకాని వే
రున్నదె ఎవ్వరిన్ కొలువనుండిన దేవుల చెన్నకేశవా !

గురులరి కార్య భారిముసఱన్ సను నిల్పితి దేవ దేవ ! నా
చరితము ధన్యమయ్యె; ప్రజసౌఖ్యము నాయదియందు తెల్పగా
వరగెడు రీతి నాదగు ప్రవర్తన యుండెడు నట్లు సేయ నీ
చరణము లంటి వేడెదను సర్వము నీ దయ చెన్నకేశవా !”

అనుచు ప్రార్థించి భూమి నాప్తాంగు డగుచు
బ్రహ్మనార్యుడు ప్రాంతములు పలుకుకొనెను;
చెన్నకేశవు దినము పూజించునపుడు
మంత్రి రావలె పూజాసమాప్తి కొఱుకు.

“ఈ మహాభర్తుడే ఏనాడు పలనాడు
సరిచేతి కాపుతో సరియువారె
ఈ బల్ పిరాగియే ఈక్షణి మాత్రాన
సర్వప్రజా సౌఖ్య సాధకుండు
ఈ రాజ యోగియే మారాజు నలగాము
కనుసన్న పాలింపగలుగువాడు
ఈ శాంతిదూతయే ఏచిన వైరుల
కెప్పుడు భయదుడై ఒప్పు వాడు

భక్తియుతమైన ఇతని విరక్తిలోన
రక్తి ప్రజలపై అదిదేశభక్తియుతము
భక్తియు విరక్తి యుక్తియు శక్తి గలుగు
బ్రహ్మనార్యుడు మంత్రి మా భాగ్యవశత !

పలనాటి సీమలో బ్రహ్మనాయని వాళిలు
బ్రహ్మ వ్రాసిన వాళిలు భాతి అగును
పలనాటి సీమలో బ్రహ్మనాయని మాట
కాదనగారాని వేద వాక్కు
పలనాటిసీమలో బ్రహ్మనాయని ఆన
దండపాణికి శిరోధార్య మగును
పలనాటి సీమలో బ్రహ్మనాయని సన్న
ధూర్తుల పాలిటి తోకచుక్క

బ్రహ్మ మంత్రి గలుగు పలనాడె పలనాడు
సీమలందు నన్నె చెందగలిగె;
బ్రహ్మ మంత్రి తోడి బ్రతికిన భాగ్యము
గలుగు మాకు నేను కాలవశత!"

పరమ నైష్ఠవ భక్తుడు బ్రహ్మ నార్యు
డమల నిష్ఠానిధియని పేరందినాడు.
మంత్రియై పలనాటి సీమాంగణమున
దముకు ధర్మమునకుగూడ తానె అనగ!

బ్రహ్మనాయని ఇంటిలో బాదరాజు
ముగురు మలిదేవు లానాటి ప్రొద్దుపూట
అచటి వేగుల వార్తల నరయుచుండ
అరిగె అలరాజు కబురంది అపుడు తాను.

బ్రహ్మన్మ:-

“అవునట! సత్యమేనట! మహారతి వేటకుబోవు రాజు వె
న్నవిలిన నాగమాంబ కడుదక్షత పర్ణ కుశీరముల్ సృజిం
చి, వనము సందు రాజు శ్రమచేడ్పడ, డగ్గరి ఎంతయేని గౌ
రవమున జూచెనట! నపురా యని తేకును మెచ్చులాడగా!

మెచ్చుకొను రాజు, మాటతో మెచ్చుకొనక
ఇచ్చెనట కోరు కొమ్ము నీ ఇచ్చి వచ్చి
నట్టి దని పల్కి వరము మహాప్రభుండు;
నాగమాంబకు చిక్కె పుణ్యముల ఫలము!

ఇక పలనాటిరాజ్యరమ ఈ వరమందిన నాగమాంబచే
ఒక దినముండునేని పొలియున్ మన గౌరవమెల్ల సంతతో
సకలము మారిపోవును; విశాంపతు లెల్లరు మెచ్చుకొన్న మా
అకలుష రాజభక్తి కెదురై నది నాగమ తోకచుక్కయై!

ఇది ఒకటేగడా యని సహించితి నోర్చితి నెన్ని చేసినన్
మది నిడనైతి నాగమ అమానుష కృత్యములన్ ప్రభుండనన్
కదలె సమూలమై మదిని గల్గిన ఆసలు రాజుపైన, నా
హృదయము తల్లడిల్లు నిక నీ మలిదేవు భవిష్య మెంచినన్

‘బిడ్డలందర నీ చేత బెట్టినాడ
దొడ్డ నాయని బిడ్డవు దొడ్డ గొనము
పోవు; రాజపుత్రుల నీవె పోవు’ మనుచు
అలుగు రాజాజ్ఞ నాకిడి అరిగె దివికి”

అలరాజు :-

“భయపడ నేల? రాజును సభాస్థలి యందు ‘భవత్ కుతంత్ర సం
చయ మిది తేట తెల్ల చుగు, చాలిక, మాదగు రాజ్యభాగమున్
గయిళొని ఏగువారి’ మన గల్గిన నీ మలిదేవు లంతియే
పయి పయి నున్నచో అదె సెబాసగు కత్తికి త్రుప్పు డుల్లెడిన్”

బాదరాజు :-

లేరు మొనగాండ్రి నిలువున జీరువారు!
నేటి కలరాజు వీరుడై నిలచె నిచట
ఏది నిజ? మేది ధర్మమో? ఎరుగ వీవు
సమయ మెరుగక మాటాడ జరుగదోయి!

అలరాజు:-

ఇదియగు ధర్మ సూత్ర మిదియే నని పల్కుట నోటి మాటయై
వదలదు రాజుగారి చెవిపట్టినవీడ; సభాంగణమ్ములో
కదలక రాజ్యభాగములు కావలె నంచు వచింపు మన్నచో
ఇది సమయమ్ముకాదో? మరి ఇద్ది అధర్మమొ? బ్రహ్మనాయకా?

నిజము నేటికి అలరాజు నిలచినాడు
దమ్ములున్న బాదన! మరి రమ్మునె గద?

ఎవ్వనో వల? నీకె నన్నెదురు కొనుట
కిచ్చయిండిన రణమున కిచ్చగింతు.

బ్రహ్మన్తః:-

అనిన అలరాజు కెదురు మాటాడబోవు
బాదరాజున కడ్డమై బ్రహ్మనార్యు
డనియె: సరి సరి! యుద్ధము మనకు మన మె!
నేను నచియింతు నొకమాట దాని వినుడు!

పెద్దలు చెప్ప సుద్దులకు పేనుగదా మన దేశ; మందులో
బద్ధికయైన సూత్రముల నొక్కటి రెండును జేర్చి పేర్చి న
ద్బద్ధి నొకింత చూడవలె; పోగొనరించుట వల? లాభముల్
వద్దన నేల పొందునకు? బాదన! చూతము సామభేదముల్!

ఇపు డలరాజు చెప్పనదియే మన కాచరణీయ మయ్యనన్
కపట ధురీణ నాగమయు గల్గిన వేళల రాజు చేరినన్
ఉపసత మొక్కటే మిగులు నూహమునున్ కలుగున్ అభీప్సితా
సఫలత కల్గనేరదు, ప్రశాంతుని రాజును చేరగావలెన్.

వను, మలిదేవులును కూడి ఏగి రాజు
నెదుట నిలిచి, 'ధగ్గము భాగమియు' డనుచు
ప్రార్థనల సేతు మలరాజు! బాదనార్య!
ఒంటిమై ప్రశాంతత నాత డున్నయపుడు.

అని వచించి మల్దేవుల సరయ బ్రహ్మ
 నార్యతో పెదమలిదేవు డనియె నిట్లు:
 “పెద్దవారలు మీమాట కెట్టి ఎదురు?
 కాన నాగతి ఒనరింపగలము మనము!

సామమ చేతనే గడువజాలిన మేలగు, నట్లు గానిచో
 సామము చంకబెట్టి మన స్వామిని నాగమతోడ కత్తిపై
 సామొనరించుదాని ఘన సత్కృతి దండముతోడ చేయుటే
 నీమము; దాన భేదముల నెంచుచు జా గొనరించు కంటెనున్.

బావన :-

తెలియక పల్కినావని మదీయ పరాక్రమ శక్తి నెల్ల సీ
పలుకులు లెక్కసేయక సపక్షునిగా నిను నాదరింతు; నీ
తులువతనమ్ము మానుకొని తోవకుర మ్మలరాజ! ఇంక నీ
కిలవయి గింజలున్నవి సుమీ! కలహింపకు బాదరాజుతో!

సరివై యుద్ధముసేయ సన్నెదిరిసన్ సంతోషమేగాని, ని
న్నరయన్ బాలుని వేడి నెత్తురుల ముందాలోచనల్ లేక ఈ
వరుసన్ యుద్ధము చేయవల్తువను భావంబేర్పడెన్ నా మదిన్,
కరుణింతున్ ప్రథమాపరాధ మికపై కన్నింప కీ కంటికిన్ !

పలుకు పలికిన తుదిజూచు బాదరాజు
కేలకో నేను నీపైన జాలి కలుగు!
'కారుబొల్లని'తో చేయు కదసమందు
చచ్చు 'సవరాలగోడిగ' చావ కున్నె?

అలరాజు :-

వారె! వహ్వారె! మెచ్చుకోవలయుగాని
బాదనాయని తెలివికి బదులులేదు;
మేకగడ్డము సింహాల 'మీదు' వోలి
కేన మేటికి నిజమాడ కీమదొలగు !

పలుకన్ రాని మహాగ్రాస్త్యబల సగవస్థస్య తేజోమయుఁ
డలరాజన్ పసిబాలుడంచు తలపోయన్ వృద్ధులై బుద్ధి కా
శలమున్ పోయెటంచు నెంతయునుమీ! చాలించు నీమాటలన్
కలనన్ గెల్చినచాలు, నీప్రతిభయున్ కార్యబల్లడున్ మించెడున్ !

చచ్చిన చింతతో పులుపుచావదు; చేవ నశించిపోయి, జీ
వచ్ఛనమై దినమ్ములును వాసరముల్ గణించుచు వగులై
చచ్చిన పొల్కి డండ కీటు చంద్రిక యుద్ధము సేయవచ్చునే;
వచ్చిన నన్ను తిన్నగ దివమ్మున కంపక ఊరకొందునే?

నీ హాక పోలు మాసిసివి, నన్నెదురన్ మరణమ్ము గల్గు యు
ధావని కారుబొల్లడు జయమ్ముగొనుట సత; మోడనన్న మా
కొ విసరాదు ! నేటికి నుమీ అలరాజు కరమ్మునందు దు
ర్భావములూడి వీరుడగు బాదన బంధము లుజ్జగించెడిన్.

వెలమ కులాన పుట్టి ఒక వీరునిగా పదిమంది మెచ్చినన్
కులుకుచు గౌరవమ్ముగ నె కూర్చొన లేకిట బాదరాజుపై
నలువగ బూనుకొంటి విట క్షత్రియుతో రణకర్మకాండ, మీ
వెలమ మదేభజాతి కీది పిల్లది సింగపు రాజు చూడగన్ !

రాదు క్షాత్రీమ్ము పేరున రాజగులుగ;

రాచబిడ్డను పెండ్లాడ రాదుఘనత;

వెలమ కులమున పుట్టిన ఫలముగాగ

గొప్పదనమును చెప్పకోగూడు నీకు

నోరొమోటాల వ్యయము లు నోరొమోటాలకు
 వారు నచ్చాల కిదిగమించు నుం
 కి నీ వున్నది నీ వున్నది నీ వున్నది
 మొదల మొదల నీ వున్నది నీ వున్నది!

చాటు :

రారా! యుద్ధము నెయ్యి సిద్ధమునా! రారా! లే లొంగి న
 న్నారాధించగ యిదిపేరియినలే నెల్లొంగి నేటి గళా
 వోరాములో పచియించి, గ్రామము లొకటి నూమన్ మునుజులు నే
 రారా! నూమన్ మునుజు; అంతయు, నీవొకటి కే నొప్పిపై

ఏమోలేయని నెల్లొవాడెనెనలే ఏమోయ లేమ్మోయ, నే
 నేమాటలో గణియింప నూకొనె పై కెక్కెన్ సృగాలమ్మ; నే
 నామోచింప; దురాత్మ రమ్మ! కరవాళాఘాతమున్ గొమ్మ! నీ
 కీ మాటలో నెళియించు ఇంకపయి నీ యీ మామ దుశ్శంపగన్!

పచ్చసి చంద్రభాగవద్దిసి కులకించును పో మదీయ ఖ
 డ్లచ్చవిగొన్న నేత్తురులు; కాంతిప్రవాహము బొం చూపరులే
 పచ్చసి చంద్రభాగవతె పై కెగయన్ అలరాజు చచ్చె జీ
 వచ్చవమంచు తాననిన వద్దు కరమ్మనె నంచు పల్కగన్.

హరిహరులడ్డమె చనిన ఆగెను వాడెనుగాను నేను, నీ
 శిరము ధరాతలాసబడి చిందరవందగల్గె శరీర మం

చరయగ వీలులేనిగతి ఆహవభూమిని నిన్ను గూల్చి నే
నదికెద; అట్లుగానియెడ నాముడనే నికమీద నెప్పుడున్?

అంతరములేక పేలు నీ వడలుచుండ
కత్తికొక కండతీసి నిన్ కాలరాచి
నోట మాటయు రాకుండ నురుమనేని
బాదగాను కానుపో 'భడవ' ననుము!

అని దూకించిన భూమికమ్ము కెదురై అలరాజు సంసిద్ధతన్
ఘన గద్దారవమాల్ తిట్టితకు సంగాతమ్ముగా నుండు న
ట్లన, వీగోచిత భాషణమ్ము కరవాలాఘాత సంయుక్తమై
ననగా, బాదన కారుబొల్లని విపక్షహ్యాయ మించెన్ వడిన్ !

అలరాజు :-

నెలమ తులువను పెంచిన అలుగురాజు
తనయనొసగిన కృష్ణగంధర్వరాజు
'భడవ' బిరుదము గొనబోవు బాదగాజు
లేకమొనను నాక ని కెదుగులేదు.

బాదన :-

'అలరాజున్ తలదీయకున్న బిరుదశ్వాసూధ రేవంతుడం
చిల్లపై నెల్వరు పిల్వనేల నను? నేడే నిన్ను ఖండించి నా
పలుకుల్ సత్యముచేతు, నంచు దుమికెన్ బాదన్న కార్పొల్ల డా
వలిదిక్కి మొగమెత్తి పేషయిడ గర్వాప్తిన్ ప్రదీపించుచున్

తళుకుమన్నవి కత్తులు దశదిశలను
 ఖింగు మని మోసినవిగాని కలుగ దచట
 రక్తవర్షము వీరి శౌర్యాన్నిపైన
 దెబ్బ తగిలెనో తప్పెనో తెలియరాదు.

ఇదె సవరాలగోడిగ జయించె! అరే! అది కారుబాల్ల డే
 గదిమిన దెబ్బతో భువిని కాళులుసాపె! అయారె బాదనా!
 ప్రిదిలె నుమీ భవద్దన సువీర్యము లీ అలరాజు చేతిగో;
 వదలకుమోయి కత్తిపిడి వాటము తప్పిన నోట మన్నగున్.

అడుగులు జారినన్ బ్రతుకు లంతియ నా గతి జారిపోయెడిన్
 తడబడబోకుడీ కదన ధర్మము తప్పక దెబ్బ కొట్టుడీ
 మడిసిన వీరపుంగవులు మాత్రము పోయెడి స్వర్గభూమిలో
 అడుగిడవచ్చు ఆహవ జయాపజయమ్ములు దైవ చిత్తముల్

ఉద్వర్త నోత్కమణోజ్వలు కెదురుగా
 భంజక భంజనీ భండనమ్ము
 ప్రితిరోధ ప్రతిపాది ప్రిత్యర్థి కెదురుగా
 ప్రితిపేధ ప్రాబల్య ప్రాభవమ్ము
 ధిక్కార పోజ్వల దృష్ట హేతి కెదురు
 ధార్మ్య ధారాశమా ధౌరితకము
 హుంకార మొనరించు హంతకాని కెదురు
 హేవాక పూరిత హేళనమ్ము

ఆశ్రితా స్వాదనా ప్రమేయాశయముగ
నాశ్వికులను జరుగు ఘోరమైన పోరు
ఉద్ధతోద్వేజ నోద్వేల ముభయమాచు
నడచె అలరాజు బాదన నడుమ నాడు !

గుఱ్ఱములకు నీరు గుడిపెడి వారిచే
కలిగి పెద్దదైన కదనకర్మ
మెరిగి చంద్రిభాగ దరియ వచ్చెను మంత్రి
బ్రహ్మనాయు డపుడు పరువులెత్తి !

“ఆగు మలరాజ ! బాదనా ఆగుమయ్య !
చాలు యుద్ధము; నల్వరి సంగతివిని
నవ్వి, మిముఁగూర్చి వింతలు గుర్వివ్వకమునె
గుట్టు చక్కగ నేగుడీ కొంపలకును !

మీరు మహాఘనల్ ! పరులుమేలము లాశ రణమ్మునేతు రీ
పోరు పరాయివాని చెవిబోయిన నెంతటి ముప్పవచ్చు ? మీ
గౌరవ హానికై న తలగన్ తలపోయరు: యుద్ధకారణం
బేరికి చెప్పినన్ కడుపువేచగ నవ్వరె ? బాదనాయకా !

వెంగలు లెవ్వరో పలికి, వెన్నకు తప్పకొనంగ మీర లు
త్తుంగ తరంగ భంగిమలతో చెలువారెడి చంద్రిభాగ యు
ద్ధాంగణమంచు నెన్నుకొని దాని మహోన్నతి కుంగదీయ ను
త్సంగుల రైతిరే ? భళిర ! చాలిక కోపము లుజ్జగింపుడీ !

మన పలనాటి సీమ కనుమానము లేదు జనింతురీ వీరులే
 మొనగల సూదులందరును; ముందల గుచ్చగ నేర్చుగాని గగ్గ
 క్కున పనిచేయ జాలునొకొ కల్గిన సూదుల గుంపు? నీవు బా
 దస! అలరాజ నీవు! త్వరితమ్మ గృహమ్ముల జేర నేగువీ! ”

తనకో పరునకొ గెలుచుట ?

తనకే తెలియంగ రానిదై రణముండన్

ఘనుడను నేనా ? అతడా ?

అను సంగియ మా ప్రభువుల నలమెను గేలున్ !

వేగులు :-

ఏము పరి దేశములనుండి ఏగుదెంతు
మనుచు వారికి సమ్మకం బగుట తెలిపి
యుంటి మచ్చట నిన్నాళ్ళు; కంటి మచట
బ్రహ్మనాయనిపై గల భక్తి ప్రజప.

ఆతని పాలనమ్మన ప్రజాళి నిరంతర సౌఖ్యోలికా
ప్రీతి తరింగ మాను లభిత హృదంతరి శత్రు చేష్టితుల్ ;
సహృద విలాసముల్ తమకుతోప్పడి కాలము పుచ్చుచుందు రా
నైతులు సర్వసంపదల రాజుల మించుచు హాయి సొచ్చుచున్

ధన ధాన్యాలుల పరిసత్వముల శ్రద్ధాధర్మలన్ కాదుచుం
డిన రాజ్యాజ్ఞకు మించి తోడిప్రజ కందేనొక్క చేతున్ ఘటించి
చిను దుష్టుం, ఉపమానకారి ప్రజపన్ శిక్షాస్మృతుల్ ఘోరహా
సని ఎంచిన పనిలేదు; నల్వరితసన్ హైన్యము గా నెంచుటన్ !

ఎవని పల్కరించి 'ఏమిసంగతు?' లన
బ్రహ్మ మంత్రీ తండ్రి ప్రజలకెల్ల
ఏమి సంగతు లిట నెల్లరక్షన్ శుభ
మంచు పల్కుచుందు రిచటిప్రజలు

మతములు లేవు; ధర్మములు మానవతన్ విశిష్టా నూత్రి పా
త్రిత జనసౌఖ్యదోహదము; 'ధారుణిలో నొకరుండనేను; నా
ఇతిర మనుష్య సంతతికి నించుక నే నుపయోగకారి నై
బ్రతికిన నాల్గునాళ్లలదె భాగ్యము నా, కని యెంచు నెవ్వడు.

కన్నమదాసు పెంచుకొని గల్గిన బ్రహ్మస మంత్రి దేశమం
దున్నె మతమ్మునున్ కులమహా! మలి దేవులు రాజు లంతియే!
అన్నియు బ్రహ్మనాయకుని ఆసతిపై జరుగున్; సుభిక్షమై
ఉన్నది; కన్నగుట్టెడిసిపో! గురజాలను నేను చూచినన్!

కోశరక్షకు కన్నమదాసు దోకడ;
బ్రహ్మనాయుని కతిస్తపై ప్రబుద్ధుడై
సమృతమృత! తల్లి! విన్నాము మేము;
కన్న సంగతులును మేము విన్న వినియ !

అని వచించిన వేగుల నరిసి నాగ
మాంబ, 'నేను వచింతు మహాప్రభువునకు
చను' డని పలికి లోనికి చనియె తాను
కనుల కుత్సిత మీర్వ్యయు కానుపింప !

నాగమ తనదు ఆలోచనా గృహమ్ము
లోన నటునటు తిరుగు నాలోచనమున
కోధమో కసియో మరి కుత్సితమ్ము
ఫాలభాగాన కన్నడు ప్రస్ఫుటముగ

‘ఉన్నదచట నొక్క కన్నమదాసు
పదియైనైదుమంది కదిలి రిచట
పది నిముసములందు పనిపూర్తి గావించి
తిరిగి ఇటకు రాగ తెల్ల వారు.

పోయినవారి జాడ కనబోయినవారును రాదు, దీనితో
నా యనుమాన మియ్యది ఘనంబగు; కోశము కొల్లగొట్టిరో?
డాయ భయంబుగల్గిన ఎడన్ తిరుగాడెదరో? మరిక వా
రీ యవకాశమున్ గని గ్రహించి ధనమ్మును పారిపోయిరో!

నాయు కోశరక్ష నాగమ్మ చేతిలో
ఉండవలెనుగాని ఊరకుక్క
గొంగ వాడు ధనము సంగ్రహించిన గాని
మూడులోకములకు పోడు మిగిలి.”

కన్నమదాసు :-

పూనిక నాగమాంబ మిముబోలిన శుంతల పంపెనెట్లు? రా
బోని ధనమ్ముకైన తన పూర్తిబలమ్ముల పంప కిట్లు ల
ధ్వాన చరీమరీమల వృధాగతి చోరుల బంపె కన్నమన్!
నేనిటనుండ మీర లిట కేమని పత్తురు గుండె తెన్నిరా?

బంగరులున్న కొల్లగొని పట్టుకరండని పంపె మిమ్ము, మీ
బంగరు తల్లి! పాపము! అభాగయినా రిట పిచ్చినాన్న! లీ
బంగరు రేణువుల్ తలకు భారము గావులె ఎత్తుకొండహా!
బంగరుమూట లీ ఇసుక భాగ్యముగా దలపోసియెత్తుడీ!

ఇదిగో కట్టితి నూడిపోవు తలపై నీ మూటలందింపగా
 కుదురక బోదిక కాదుకూడదని సంకోచించినన్ మూటతో
 కుదురున్ రోగము నేల కూలెదరు మీ గోడెవ్వడున్ చూడడు
 స్మద గర్వాన శిరంబువంపక చనన్ నాగమ్మయన్ చూచెడున్
 దేవునివంటి బ్రహ్మనను తిప్పలుపెట్టుట కేగుదెంచు మీ
 కీవిధి గావలెన్ ; తెలియు నీ పనితోడుత నాగమాంబకున్
 భావములో భవిష్యమున పట్టెడి దుర్గతి; ఆమె మంత్రిణీ
 జీవిత మెంతకాలము? వచింపుడునెత్తికి మూట లెక్కెడున్ .

కన్నమదాసు నాన యని కన్నడువారలకెల్ల చెప్పచున్
 తిన్నగ వెన్నచూడక అదేపనిగా గురజాలవోయి మీ
 మ్మెన్ని ధనంబులే బనిచె నెవ్వతె దానికి చెప్ప వోయి ఈ
 కన్నమ యుండ! దేవుడును కన్నిడలేదని బ్రహ్మనార్యుపై !

అనుచు కన్నమ దాసుండు తనను చూచి
 భయముచే నొక్కమాటయు పలుకలేని
 చోరుల నదల్చి మాచెర్ల దారి చూపి
 పంపె కనువారు నవ్వులన్ పగలబడగ !

నాగమ్మ :-

అడుగకముందె చెప్పవలెనంచు దలంచితి; ఇంతలోననే
 అడిగితి రీరు; చెప్పకొన నొనిక నాకును, పాడునిందలున్
 బడి ఇటు నోరుమూసికొని పల్కకయున్న, అదే నిజమ్ముగా
 నడచెడి లోకవర్తన ఘనంబు ప్రమాణము చాలు నియ్యదే!

అంగన లెప్పుడున్ జనులకందరకున్ గన మాతృమూర్తు; లీ
 సంగతిలో నిజానిజము చాటెడు వాడొకరుండు లేడు మీ
 కుం గన నౌను, నాగమను కుత్సితురాలనో? ప్రేమమూర్తినో?
 దొంగలుపోయి బ్రహ్మనను దోచిన, నాగమ చేయియుండు నే?

మీ రెరుంగుదు రెప్పుడు మీ సమక్ష
 మందు వారికి తగుసౌఖ్య మమరె ననుచు
 సొంగిపోదును గాని నే కుంగినాను
 వారికగు సౌఖ్యములచూచి వసట చెంది
 వచ్చు సంత్రాంతి వేడ్కల వారి బిల్వ
 మంచు నే చెప్పు గుర్తు మహాప్రభువులకు:
 వారి కోశమ్ము దొంగల పరము చేయ
 పూనుకొన్నానుగా ఇదె ముదముకాదె!

ఏను తలంచుచుంటి ఇది ఎల్లయు మీ కరుణా రసార్ధితో
 ద్యాన వనమ్మునన్ పెరుగు దాయలపైన కృపారసమ్ము కా
 కీ నయగారిమాటలు లయించునె రాజుల కిట్లు; చాలు నీ
 మానము వోవునట్లు గల మంత్రిణి జీవితమింక నాకునున్
 నలగామరాజు :-

నాగమ! చాలు నీ మనము నా కెరుగందగు; ఈ ప్రవాదముల్
 తేగల లాభనష్టముల తెల్పు వచించితి అంతెగాని నీ
 కేగతి గల్లు దొంగలను నేర్పడ బంపుట! కింకపైన ఈ
 యాగడముల్ ప్రవాదములనైన సహింపము చాట బంపుమా

కవ్వ కప్పిరి లోచలి తెప్పరిలక
 అప్తపదులను పాడెడు అయ్యవారు
 దూరదూరాల తోడుగా 'హరి! హరి'
 కేక విసబడు సంకాంతిరాక వెలియ!

'సంకురుమయ్య వచ్చె' నని చంకలు దీయని వేగుజామునన్
 గొంకక భర్తపజ్జ విడి కోడలు వాకిలి శుద్ధి జేసి ని
 శృంక మహాకళాకృతుల చాటుచు ముగ్గులువెట్టు వేళ ఆ
 వంశకు చూచి లొట్టలిడు భాగ్యము భర్తకుగల్గు నేటికిన్.

'సంకురాతిరి పండుగ సంబరాల
 గోనెడై నను ధాన్యము కూడబెట్ట
 వలయు' ననుకొని ప్రాజీర చలికి కప్పి
 వెచ్చ నూర్చుచు పడుకొనె బిచ్చగాడు!

భోగిమంటలతో పొద్దుపొడుచుదాక
 గోలగోలగ పిల్లలు గుములుగూడి
 తెలుగునేలకు చలిలేని దిటవుగూర్చు
 భావిపారులుగా నెంచ భాసిలుదురు!

‘గొబ్బి’ని నృప్తి సేసి తమిగొల్చి వలారము పంచవేళ త
బ్బిబ్బయి చుట్టుముట్టుకొను పిల్లల చేతుల నింత బెట్టి, ‘అ
బ్బబ్బ! ఇదేమిరా వదల వంతయు మెక్కెడ!’ పంచ తమ్మునిన్
జబ్బను పట్టి నెట్టి అటసర్దు తెలుంగుల బిడ్డ భవ్యమున్

గుమ్మడికాయ చెంబు తలకున్ తగునందము గూర్చు, చేతి తా
ళమ్ములు, కాలియందెల విలాసములున్, మెయి కావిబట్టలున్
నెమ్మొగమందు సందముగ నిల్వనగీతలు, దాసు వీధిలో
కమ్మని గొంతుతో, శృతులు గల్గిన తంబురతోడ వచ్చెనున్.

వాకిట నిల్చి రాగ లయ వాక్కుతి కీర్తన సేయు దాసుపై
చేకురు ప్రేమ గారడ; వదించును వచ్చిన కొత్తయల్లు డా
వాకిట ముగ్ధుడై తన భార్య వినంగ ‘చలేమి లేదయా?
చీకటి వోకముందె ఇట చేరితి వెంతయు తెంపు చేయుచున్’!

“హరిలోరంగ! హరి” యం చనిన దాసు
దిక్కు చురచుర చూచుచు! ‘తెచ్చ నివుడె
ఆగు’ మనుచు ‘తేవేమెపిల్లా!’ యటంచు
అరచు సత్తమ్మ నోటికి వెరచు దాసు!

భట్రాజు:-

జయతు మలిదేవ! సలగామ సార్యభౌము
డఖిల బంధుసమేతుడై అలరుచుండ
జరుప సంకాంతివేడ్క సౌశ్చయము చేసె
అందుకై పంపె నన్ను ఆహ్వాన రతిని.

మలిదేవప్రభు పాలికిన్ చని సభన్ మా మాటగా వారితో
జెలుపంగావలెనంచు నిట్లనిరి, 'రాదే కాలపున్ మార్పుపై
గల ద్వేషమ్ములుమాని మాకడకు సంక్రాంతిన్ మహాక్రాంతిగా
సలుపన్ రా మిము నెంత, బ్రహ్మనకు ఈసత్తారముల్ చెల్లెడిన్'

అపుడు మలిదేవ భూపతి యాననమున
చిర్నగవు గర్వరేఖతో చిందులాడ
మంత్రి బ్రహ్మన దిక్కుగా మరలినాడు;
ఆ మహామాత్యు కనుచూపు కర్థ మేమొ?

“రాయబారి! యథోచిత రాజసములు
వారి ఆహ్వాన వంది మే మరుగు దెంతు”
మని వచింపుము, పొమ్ము మా అన్నగారి
కనుచు, సింహాసనము వీడి అరిగె రాజు.

నిమ్మకాయలు మీసాల నిలువబెట్టు
ఘోర గంభీరమైన ఆకార మొకడు
తనదు పొట్టలు కొమ్ముల తడవి దువ్వి
మెలిచి మీసాల తొడగొట్టి నిలచినాడు.

గురజాల రైతు:-

కిట్టు చెప్పలు తలపాగ బుట్టమీస
లెట్ట గుడ్డల రై తుకు చుట్టుమనెను;
“గొట్టుపందెము నాది నీ గొట్టకెదురు
గొట్టె గొనమందువా నను గొట్టుగాని?”

పలనాటి రైతు:-

మామగారూ! పొతులిది మంచిదగుట

మూడువందల కడిగిన వాడి కీయ

ఏదో పందెముగాచితి వీవె గొనుము

డబ్బు గురజాలరైతుకు తక్కువగునె?

‘గెలుపు గురజాల’ దని, వంద కలిపె నొకడు;

కాదు పలనాటి దని, వంద కలిపె నొకడు;

ఘోర యుద్ధాన పలనాటి గొట్టె బార

గెలిచి, గురజాలరైతులు కులికినారు.

నాగమాంబలేచి ఆగతులను గాంచి

“వ్యర్థ యుద్ధమేల? వాదులేల?

పందెముండుగాగ పలనాడె కోడిపై

భయములేదు మాకె జయము కలుగు.

‘దమ్ము’ లున్నచో కోడి పందెమ్ములోన

రాజ్యభాగములుంచి పరాజితులకు

ఏడు లేడును రాజ్యమ్ము వీడిపోవ

కలుగ మా కోడి కత్తిని కట్టు” న నెను.

మలిదేవభూపతి:-

‘దమ్ములు’ గుండె కాయలును ద్రవ్వెద; పంతియగాని, నీదు వా
క్యమ్ముల కూతమున్న సలగామ మహాప్రభుడుండునేని! నా

గమ్మ! ఇదే వచింతు ఇటగ్లు ప్రజాళి వినంగ; రాజ్య భా
గమ్మచు చెన్నునానపయి కాచెద పందెము; కత్తిగట్టుమీ!

అనిన మలి దేవ భూపతి కష్ట తిగిలి
పలుకబోయిన బ్రహ్మన్న పలుక నీస
అన్నదమ్ముల ఘన నిశ్చయార్థకముగ
కోడిపుంజుల యుద్ధంపు క్షేప జరిగె!

“గురజాల కోడితో కొట్టాటరా ఇది
పలనాటి కోడికి పట్టునీరు!”
‘బ్రహ్మన్న కోడిరా బల్ దిట్ట నిజముగా
ఎగరొప్పు పలనాటి దేమి గలుచు?’
“కొక్కోరో కోయన్న కోడి గుడ్డాలది
పలనాటి దా కూత పరువులెత్తు!”
‘తొక్కలల్లారెచ్చరా తెక్కుతో గురజాల
మార్చరా దీసికి మంచికత్తి’

అనుచు అరచుచు పరచుచు అచట నున్న
పందెగాండ్రెల్ల కనుమ గుంబరములోన
పందెములగాయ, వారికై ప్రాణములను
లెక్క సేయక పోరెడి కుక్కుటములు.

ఆ తరువాయిగాథ మనకందరకున్ తెలియున్ విషమ్ముపై
పూతకు ప్రాణసంచయము పోయిన కోడికి హాయికలె; దు

రీతికి లొంగి బ్రహ్మచ అనేకగతుల్ గని వీడలేని సం
ప్రీతి ప్రజల్ తనన్ కొలిచి వెంటపడన్ చనె దూర దేశముల్.

భక్తిశీలుడు శీలము బ్రహ్మనార్య
డతని రాజును తోడ్కొని అరిగినాడు
పెరిసి చేసిన ద్రోహము పిలిచిచేసి
మోసగించిన నాగమ మోదమండె.

బ్రహ్మనాయకు రాజతో ప్రజలతో-
 గోసమృద్ధితో గురజాల కొలది చాటి
 పోయి, ఒకరాజు దయవల్ల పొందినాడు
 రాజమలిదేవు మందాడి రాణ చెలగు.

ఆలగాచువార లాదరా బాదరా
 పరువులెత్తి వచ్చి బ్రహ్మ మంత్రి
 తోడ నిట్లు పలుకదాడగిరి వారల
 నాయకుండు లంకబోయకలడు.

టోయలు :-

నాయకురాలు చెంచులకు నాయకుడౌ బలిసీని నేదియో
 మాయ మొసర్చి పంపినది; మాపయి యుద్ధముచేసి గోవులన్
 బోయల పై భవమ్ముల సమూలముగా నశియింపచేయ తా
 రాయలమైరి; మేము భవదాష్టకు వేచితి మింక మీదటన్.

అంతరముల్ గ్రహింపక ఫలాఫలముల్ గణియింప కిట్లు ని
 శ్చింత వసించుమమ్ము తమ చెట్ట ప్రవర్తన డాయవచ్చు ఈ
 కంటిరి పంతగాండ్ర చెడుకాలము దాపురమయ్యె; కాన అ
 భ్యంతరమాసతీక భవదాష్ట నొసంగవె యుద్ధకర్మకున్.

ఆడినమాట తప్పని మహాత్ముడ వీవు, సమస్త రాజ్యమున్
వీడి పరాయి దేశముల వేసరుచుంటివి; నేటి కిట్లు మం
దాడిని కాలునిల్పు, తమదాడుల పంపెడి నాగమాంబ! నూ
పోడిమిచూపి చెండెదము; పొమ్మనవే మము బ్రహ్మనాయకా!

అనుచు వలికి వార లాజ్ఞార్థమై నిల్వ
వెంక జోదు పిలిచి వీవు నిమిరి
'అత్మ రక్షణార్థ మగు పోరు ధర్మము
కాన ననుమతింతు' ననియె మంత్రి

లంకన :-

ఆణిపూస రావె! ఆలివేణి రాగదే!
గంగి గోవరావె! కపిలరావె!
అనుచు ఆల పిలిచె అవ్వకు లంకన్న
పేరుపేరుతోడ ప్రేమమీర!

పిలుపు లంకన నోటితో పిలువగానె
గోవులన్నియు చుట్టును గుములుగూడి
వెంకజోదును కొమ్ముల ప్రేమమీర
నిమిరె; అదిగని అతనికి చెమరె కనులు!

ఆలనన్నిట నొకచోట అమరచేసి
కట్టుగొయ్యల త్రాళ్ళతో కట్టుచున్న

లంకనను డాసి బోయలు శంకతోడ
తమకు తామె మాట్లాడిరి తమక మొప్ప !

బోయలు :-

ఉంకువ కాదు గోగణము నూరక నాగమ కిచ్చుటన్న, ఈ
లంకన ఆలకాపరి విలాసముగా ఎపుడాడు కత్తులన్,
కొంకడు యుద్ధమన్న, ఇటు గొంగలు చెంచులు వచ్చిరన్నచో
జంకునె? యుద్ధభూమి తన శౌర్యము చూపక ఊరకుండునే !

నాగమాంబమాట నమ్మకం బగునంచు
రాజ్యమేలు ఆశ రగిలె కాక !
ఎట్టివాడు కాక, వీధుల పల్నిడు
వెంకజోడు కెదురు వెడలు నొక్కొ ?

వచ్చెడువారు చెంచులు, నివర్తనముండదు వారి కేరికిన్
చచ్చినవారి క్రిందజమ; చాలికపో ! మన వెంకజోడు కా
ర్చిచ్చునుమీ ! ఇతం డరుగ చిన్నతనమ్మగు చెంచువారిపై
పిచ్చుకపై మహాస్త్ర మతివేలము పో మన మిందరుండగన్ !

పుల్లాల పోతన్న, బూరుగ చెంచన్న,
కొరవి రామనబోయ, కొండబోయ
కన్న మేకల చెన్న, కాటి బోయండును
పింఛము సింగన్న, పిన్నబోయ

తోడేటి రామన్న, దోరబోయండును
 తిరుపీఠి గంగన్న, దిండెబోయ
 నిలగాళ్ళ నిమ్మన్న, నిడద బోయండును
 గూబ రామనబోయ, గుండెబోయ

మరియు, మడగాళ్ళ మాచన్న, మల్లె బోయ,
 జాలె బోయండును, పరిగల మాలెబోయ
 లింత మంచిమి మనముండ, ఏగ నేల
 యుద్ధ భూమికి లంకన్న యోధుడివుడు.

అనెడువారి చూచి అర్థమై లంకన్న
 నవ్వి పలికె, “సరియ! నాదు మిత్రు
 లింతమంది వీరు లచ్చట నుండగా
 అరుగ నేల నాకు? ఆలగాతు!”

బోయలు :-

మేము మహోగ్రయుద్ధముల మించిన వారల మింతమంది ము
 న్నాము గదా! భవద్ద స ఘనారత శౌర్యము కేల చూపి నం
 చేము వచించినన్ విసక ఏగిరి బ్రహ్మన తమ్ములైన తం
 భీముడు వీరగాముడును భీమపరాక్రమ మండితోగ్రులై

అరి భయంకరుడైన ముత్యాల మల్లు
 డాహవమ్మున చెంచుల ఆగ్రహమున

వరుసవచ్చిన శిరముల నరకి నరకి
స్వర్గ మేగె హఠాత్తుగా బాణహతిని.

పోయె యుద్ధమందు ముత్యాల మల్లను
కబురు చెవిని వడిన, కత్తి దూసి
చెంచునాయకులను చీల్చుచు పాపమ్మ
ప్రాణములను నాథుపజ్జ విడిచె !

చెంచు నాయకులను పింఛము సింగన్న
చంపి చంపి తాను స్వర్గమేగె;
పోడు చేసి చేసి పుల్లాల పోతన్న
అరులతోడ తాను అరిగె దివికి.

అనుమాటల్ విని కన్ను లెఱవడ అల్లల్లాడ భూరేఖులన్
కనుదోయిన్ ప్రసరింప అగ్నికణముల్, గంభీరుడౌ వీర లం
కన తానే రణభూమి కేగి అరులన్ ఖండింప ఉద్యుక్తుడై
కననయ్యెన్ చలదోష్ట సంభ్రమ మహాకారంబు శౌర్యంబుగన్.

ఒడల్పిపై గంధమ్ము, విడువని కీర్తికై
కోరి పూయించిన గుర్తుగాగ;
నొసటిపై తిరుమణి, కసిబూని చెంచుల
కాల్చెడి మూడవకన్ను వోలె
మెడలోన చెంగల్య, గడిదేరి చెంచుల
పేవుల హారాల రీతి గలుగ,

డాకాల అందియ, తన నెదిరించెడి

వీరులే లేరను విధముతోప

వట్టుధోవతి మొలపైన చుట్టి కట్టి
వీపు అమ్ముల పొది, చేత విల్లుపూని
తీవి లంకన అపరగాండివి కరణి
యుద్ధభూమికి పోయె మహోద్ధృతముగ.

‘ఆలకై పోరి, తుదకు ప్రాణాల కొఱకు
వెన్నుచూపె పల్నీ’డని వినెనురాజు;
‘ఆలకై పోరి, తుదకు ప్రాణాలు విడిచి
వెంకజో దేగె దివి’ కని వినెను మంత్రి.

అలరాజు :-

ఏరు వడిన్ గ్రమించు ఇట ఈగతి వెల్లువలై, పొటేలుపై
పారదికన్ చనన్ కదవె బాలక! మేడపి; కింకపైస నా
దారిన నేను పోయెదను దాటెడి గోడిగ ఒక్కదూకులో
పోరున 'కారుబొల్లని'కి పోతినుమీ 'సవరాలు' జన్మకున్.

బాలుడు :-

అని, అలరాజు పేమ తన అశ్వము తట్టిన, ఘోటకమ్ము చి
వ్వున తలనెత్తె, పై కెగిరె బొమ్మ మొగమ్మున; బాలచంద్రు డం
తన గని బాదరాష్ట్రతిమ తక్కున కన్నులు, "నీచి గుఱ్ఱ మీ
ఇనుమడి పారునేటిని గ్రమించ పొటేలును దీసి గెల్చునా ?

కాల్వ కీ గట్టునుండి ఆ గట్టు దాక
కాలి తడిగాక ఎది దూకగలవో, దాని
కరణ మీవలె తనగల ఆభరణము
కిదియ మన వాహనమ్ముల కేరుపరతు."

అనిన, అలరాజు, 'సరి' అనె; వెనుక కేగి
పరుగుతోవచ్చి లంఘించె వాహనములు
బాలు పొట్టేలు గెల్చెను, కాలితడిని
ఓడె అలరాజు సవరాల గోడిగమ్ము

పందెవుమాట చొప్పునను బాలుని కీడు అలంకృతుల్ కొనం
 “డందము పోవుగాన అవి అన్నియు నీ సవరాలకుంచి, నే
 కొందును బాదరాడ్పతిమ, గుర్తగు గెల్చిన పందెమిట్లు, నే
 నుందును పోయిర”మ్మనుచు ఉజ్జ్వలుడై చనె బాలుడింటికిన్.

నాడు మాచర్లలో సంతి మాటలాడ
 కొలువు నలగామరాజు గీల్కొలిపి నాడు;
 బ్రహ్మనామాత్యు పంపున రాయబారి
 నిలిచె అలరాజు; నలగాము కొలువులోన!

అలరాజు :-

నన్ను మలి దేవ భూపతి మన్ననమున
 బ్రహ్మనార్యునిచే చెప్పి పంపినాడు,
 నిలచి నలగాము నెదురుగా నిండుకొలువు
 పలుకుచున్నాడ బ్రహ్మన్న పలికి నటుల!

‘నాడు, ప్రజాసమక్షమున నా గురజాలను మీ పరమ్ము గా
 వీడి, పరాయి దేశముల వేసరి, కుక్కుట యుద్ధమందు ము
 శ్నాడిన మాటకై గడిపినా మరుదెంతుము నేడు, నేటికా
 ఏడులు ఏడునున్ గడువ ఎప్పటి వోలె గ్రహింప రాజ్యమున్

అనుకొనినట్లు పందెమున అప్పటినుండియు నేటిదాకనున్
 పెరుకకురాము; రాజ్యమును వేడము; పందెములోని మాటకై

పనివినినాము; ధర్మమగు భాగము మాకిడ మాది, నేడు మీ
అనుమతిగోరి నిల్తుము మహాప్రభు! (శ్రీ సలగామ రాణ్ణాశీ!'

అని వచియించి కూర్చొసిన అల్లుని గాంచి, మరిల్చి దృష్టే, చెం
తనగని నాగమాంబను, తథాగతి సభ్యులవంకచూచి, ఆ
సనమున రాజకీవి విశేషమ్మగు రీతని మేను వాల్చి, పై
కని, అట దృష్టి నిల్చి, సలగాముడు పల్కెడి రాయబారితోన్.

సలగామరాజు :-

భాగము నీయగోరి నినుపంపిటో! మన పంచెమందున్
భాగములోని సంపదలచాటుగ నీవలె సంతెగాని, ఆ
భాగము నేల మాలిమిడి బంగగునా? సర! మేము మాత్ర మా
భాగముతిప్పి పూ కిడిన బంగగునా ధనధాన్య వృద్ధితో?

నాయకురాలు :-

అను సలగాము మాటలకు సజ్జము వచ్చుచు నాగమాంబ తా
ననె; మలిదేవ భూపతుల కాడిసమాటల కల్ల సేత లే
దసయము బ్రహ్మనాస్యసి ప్రయత్నము లేగుమి! రాజరాజ! హి
రణ్యము! ద్రోహబుద్ధులు క్షమాన్తులు కారిది ఎంచి చూడ రే

తమ్ములమీది పేమమున ధర్మ మధర్మమువీడి భాగమున్
కొమ్మనినారు గాని ఇటు కొంపల కగ్గి రగుల్చు పూజ్య డి
బొమ్మన మంత్రి సందుకొన, పూజ్యత గూడ నశించె మీకు;మీ
తమ్ముల రాజ్యభాగమున ధర్మ మధర్మము నేగ్పరింపుడి!

ఒక రాజు గణించి ఒక రాజు పాలింప

డంతయు ఒక్కడే అలుగురాజు

వయసున పెద్దయై వలనగు భాగముం

చన నలగాముడే అగ్గిజుండు;

ఇచ్చి పుచ్చుకొనుట మెచ్చుకో తగదన్న

జూదగాండ్రను నమ్మజూతురొక్కొ

పందెంపు మాటపై నుందము మన మన్న

ధనధాన్యములతోడ తరలినారు

మాట నిలుపలేని మలిదేవుకన్నను

నాల్కలేనివాడు నరసరాజు

కొలుచు భక్తితోడ కూరిమి సోదరు

రాజ్యమడుగ నతడు రాక యున్నె ?

అన్నయ తమ్ములున్ కలిసి హాయిగ రాజ్యము సేయుచుండ బ్ర

హ్మన్నకు కన్నగుట్టి చెడుమాటల ఈ మలిదేవు పంపినన్

అన్నకు బుద్ధివుట్టి ఇడ నంతయు భాగము - కాక మీకు నే

గున్నదె రాజ్యభాగము నియుక్తుడు అగ్గిజుండి ఉండగన్ ?

అలరాజు :-

రాజు నలగాము డుండగా రా పనేమి

నాగమాంబకు? సుధి తా నడుపు నొక్కొ

నర్వనాశమ్ము గావించు చంద మెరుగు

సుధిక్తై పాలుపడు నొక్కొ చపలచిత్త !

ఇంతటి రాజు గల్గి ధర నేలుట కీ గతి కాళ్ళు సాపిని
శ్చింతగ దేనిన్ సరకుసేయక దుష్టత పేరుగొన్న ఈ
ఇంటికి రాచకార్యముల నిచ్చి సుఖమ్ముగ నిద్రవోవ సా
మంతముకాదు, దీని అవమానము రాజునదా? ప్రజాభిదా?

సంధి రుచించునా తమకు చావు సమీపము గాగ? నాడు దు
ర్గంధములైతి నెత్తిపయి గ్రద్దలు పారిననాడు, పోవు సం
బంధము నాగమాంబకు అపాత్ర కిరీటము; వెన్న నెవ్వో
అంధుడు గుడ్డ గూబను సహాయముగా కొని గోతకాలెడిన్.

నాలుక లేని వారిపయి నాయకురాలి కుతంత్ర మేర్పడెన్
చాలిక సంధియేల? కొన చాలిన సర్వము యాధమందు రా
జాలును శాంతి సౌఖ్యములు సౌప్తిక దుర్దశ రాజకష్టే పో
జాలును పో వృథాయగునె సర్వము నాయకురాలి తంత్రముల్

నాగమ కన్ను లెట్టి సయిన్, నలగాముడు జేపురించిన
పోగలవాడ కాను; చెడు బుద్ధుల నల్వరముందు తెల్పకే;
దాగుడుమూతలేల? ఇది ధర్మము; సంధికి రాయబారిని
ఈగతి వల్కబో నిచట నే నొక పౌరుని రీతి వల్కెదన్.

సర్వనాశమ్ము చేసేత సలుప నున్న
నాగమాంబను పాటింప నాడెవరూనె?
సర్వజగతికి సేమమ్ము శాంతిగోరు
బ్రహ్మనామాత్యు పాటింప పాడిగాదె?

బ్రహ్మన్న మాటలు పాటించుచో రాజు
 పలనాడు రెండుగా పగులనేల?
 బ్రహ్మన్న మాటలు పాటించుచో రాజు
 కుక్కట సమరాల గోల యేల ?
 బ్రహ్మన్న మాటలు పాటించుచో రాజు
 మందాడి లంకన్న మరణమేల ?
 బ్రహ్మన్న మాటలు పాటించుచో రాజు
 సంధిలో నాగమ్మ రంధివల ?

మొదటి నుండియు నలగాము ముందు నడవు
 నాగమాంబకు తెలియదో నాశనమ్ము;
 కోరి, కావలెనని చేయగూరుచున్న
 రక్కసియ కాదె నాయకురాలు నేడు !

తరుణము మించిపోయిన వృథాయగు, పై నగు కార్యమెల్ల; భూ
 వర! విను! నాగమాంబయు సభాసదులున్ వినుడీ! మహా విప
 త్తర సమయమ్మున రణముకావలెనంటయె వాంఛనీయమో
 అరసి నిజమ్ము భాగమిడి ఆపుట యాధము మేలొ ఎంచుడీ!

అని పలికి మేఘ గంభీర నినద తుల్య
 వాగ్వి ఘోష అలరాయబారి సభను
 నింపి నిశ్చేష్టితుల చేసి నిముసమాగి
 మరల నిట్లన దొడగె అమందగతిని,

కనకడిదు సంధికి సుముఖత్వ మిపుడు
రాజు నలగాము మొగమున; రాజ్యలోభ
మినుమడించిన సంధి కావించు తెల్లు ?
కట్ట తెగనున్న చెలువున కంతలేల ?

రాగల యుద్ధమం డతి వరాక్రమమున్ ప్రకటించి, పూర్తి భూ
భాగము తీసికోతగిన భండన పండితులుండ వల ఈ
భాగము కోరి సంధియు సభాసదులార! వచింతు నేజీకీ
నాగమ పేరు మీద పలనాటికి నాశము కల్గబోయెడిన్.

చెప్పితి నన్ను బ్రహ్మస వచింపగ చెప్పిన మాట లన్నియున్
చెప్పిరి నాగమాంబ చెడు చెడ్డుమున్ విన కొల్వ మొత్తమే
తప్పను మాయెడన్ గలుగ; దాతని నిండు సభాంగణములో
చెప్పితి రెండుసారు లిక సిద్ధము చేయుడి యుద్ధ కగ్మకన్.

అలరా జీ గతి పల్కి కోపమున పో నాయత్త మౌచుండగా
సలగాముం డొకపూట ఆగుమని సన్మానించె; 'చాలింక కా
వలె సన్మానము సంధి ఐనది గదా! బ్రహ్మన్న సంకల్ప మీ
అలరాజొక్కనివల్ల పూర్తియగు నీ ఆనందమే చాలదే!'

అని కోపమున పోయె అలరాజు వేగ
ఘన రాజసములోని గర్వము కదల;

విడిచె ఆ సభయెల్ల వేడి నీట్టూర్పు
నడచె లోనికి చింత నలగామ రాజు;

నరిసరాజును సన్న నాగమ్మ పిలిచె
కరకు చూపుల చెవిగరచ నేమేమొ?

రాజులిద్దరు వచ్చి గుఱ్ఱాలమీద
చెల్ల గుడిపాడులో బస చేసినారు
మరు దినమ్మున ఒక రాజు మరణమొందె
అన్న వార్తను విని గుంపులైరి ప్రిజలు.

‘ఎవరయ్యా! ఇత డేమిటన్ మరణమయ్యెన్? కారణమేమిటి?’ నం
చెవరో ఎవ్వరినో స్పృశించ సతడన్ చే ఎత్తి చూపించి; ‘నీ
నెవరయ్యా! అలరాజునే ఎరుగవా? ఈ సంభక్తై రాగ సం
భవమయ్యెన్ మరణమ్ము ఘోరవిషమున్ మామయ్య
తన్నింపగన్!’

‘ఎవరూ? సర్ప మహీపతే! తుదకు తానేచంపెనా అల్లునిన్!
అవురా కాలము! పేరమాంబగతి ఏమానింక? నల్లము
అవిధానాకృతి ఏల తాల్చెడిని? కాలాసన్నపున్ చిన్నయీ?
చెవిలోదూరిన నాగమాంబమరియున్ చేయింప దేహాష్ట్యముల్

పాపము తల్లిగారసలు పంపను నేనని అన్నదంట, ఈ
పాపుల బుద్ధి మార్పుటకు బ్రహ్మన పంపిన రాయబారిపై
కోపము వచ్చినన్ తనదు కూతురు తాళిని తానె తెచ్చిచుటా?
పాపము మూటగట్టుదురు, బ్రహ్మన, సర్పన, నాగమాంబయున్.

పెండ్లి నాటికి చిన్నది పేరమాంబ
కాపురానికి వచ్చిన మాపులోన
అరిగె అలరాజు గురిజాల కా దినమ్మ
కడచె ఏడెండ్లు, పేరమ్మ గడచె నితడు.

“అరిగె అలరాజు దివికి విషాన్న మహిమ”
కాకి కబుసులు దేశాల పాకిపోయె;
ఘోరమగు వార్త విన్నట్టి పేరమాంబ
మిన్ను విరిగిన గతికూలి మన్ను గజచె.

♦ ♦ ♦
పేరమాంబ భర్త పేరుచ్చరించుచు
నిండు నీళ్ళకుండ నెత్తికెత్తి
నాటి కొలుపులోన సలగాము నెదురుగా
నడచి నిలిచి పలికె నాలి తెలియ.

కనులు వాయ నేడ్చి కలుషాత్ము జనకుపై
కలుగు కోపమెల్ల కానబడగ
ఎట్టు సెరల నిల్చి ఎదిరిన పేరమ్మ
మూర్తిగొలిపె సభకు పూర్తిభయము.

తండ్రివైనను కూతురు తాళితెంచ
రాజువైనను చేయించు రాక్షసముల
నిన్ను మన్నన పిలువనే మన్నతముగ
కాన నా పల్కు లో సలగామ! వినుమ!

అలనా డీ పదిమంది పెద్దలు కసన్ ఆ బెంబిగో పాలమున్
పలనాటన్ ముగమంద నా కతనితో బ్రహ్మాండముం చెన్న పెం
డిలి కావించితి వీ సగల్ పసుపులున్ తీయింతు వీ నాడు, నా
అలరాజున్ బలిచేసి రాజ్యమునకి ఆడిందు నాగమ్మకున్.

నాగమ గొడ్డురాలు తన నాయకమె కొనసాగ నెంచ ఈ
ఆగడిముల్ పదారులగు నైసను లెక్క నొనర్పదామె, నీ
కే గతి బుద్ధిలేక బురించెద నామవి చెప్పి చేతిలన్
భోగికి మారిదృష్టియును బుద్ధియు నుండువు సమృద్ధముగన్.

రాజుల కోర్కె నుంధికి పరాయుల కొల్వున నిల్వ వాని ని
ర్యాజముగా పధింపతిగనా? పయిమోసముచేత? యోధుల
రాజున మొప్ప యుద్ధమున రక్తపు తేరులు పారచేయ నీ
రాజునమిత్తుగాని; తనురాక్షస కృత్యము మెచ్చుకొందురే?

ధర్మ మధర్మమున్ విడిచి తమ్ముల రాజ్యము మ్రొంగియున్న దు
ష్కర్ముకు రాజవీరమున కల్గిన కావలె ధర్మమందు నే
సర్మిలి మ్రొక్కినన్ కలుగునా శలితమ్మ? కులంత్రిభూమిలో
ధర్మము రాజుదా? జనకుదా? పితదోషియ? రాజుదోషియ?

కావలెనందు చేసిన అకర్మకు ధర్మపు తోడులేల? దు
ర్భావ యథావిహారముల బంధువులున్ వ్రజలన్న మాట లే
దే విధి నైన రాజ్యమొకడే తమధ్యేయము, దుష్టచిత్తు కా
ర్భావసరోవరులున్ కలుగు రానిట వానికి నాలి తెల్పెనన్.

దుష్టుడ వీవు రాజ్యముల దోచగ సాయము నాగమాంబ మీ
కిష్టములేని ప్రాణి ధర ఏగతి నిల్పెడి; అల్లు చంపి సం
తుష్టుడవైతివా? వసువుతోరణముల్ తగిలించుకొమ్ము నా
కాష్టము మీద పుత్రికను కన్న మమత్వము తెట తెల్లమా!

భారతినారి ధర్మమిది భర్తను వీడక ఉంట; దాని నే
కోరి చరింతు స్వర్గమున కూడెద నాభి; దుష్టచిత్తు లీ
ఘోర దురంతకారకుల కోరిక తీరిన ధర్మదేవతా
కారము భారతావనిని కాల్చు సుమీ పలనాటి నాందితో”

అని పలికి పేరమాంబ హృదంతరిమున
దాచుకొన్నట్టి శోక భాండమ్ము తోస
పగులనడచెను సభలోన వ్రక్కలుగను
నెత్తిపై వస్తుకుంకుమ నీళ్ళికుండ!

గిరుకున వెన్నుచూపి అరిగెన్ పతిదేవుని మృత్యుశయ్య సం
బరమున కాగిలించి తన స్వర్గము స్వర్గములోన చెందిగా
తరుణి హృదంతిరాళిమున లెప్పము లెప్పము నాడు; నేటికేనే
మరువగ రాని పీడకల మాదిరిగా దిన మింతికాలమున్.

బాలచంద్రు డాది పలువురు కుఱ్ఱలు
బొంగరముల ఆట పొంగిపోయి
కేకల పరువుల గొకుచు త్రుళ్ళుచు
వీర మేడపి నొక వీధిలోన

ఆటలాడుచుండ అచట గుములు కూడి
ప్రజలు, వారిలోన బాలుపైన
అధిక మన్ననమున ఆనందమున కూక
లికుచు నుండి; బాలు డినుమడింప.

బాలచంద్రు ఆట ప్రతిభాతి చతురమై
ఉన్న అతని ఆట నెన్నుకొనుచు
మగువ లతని ఆట మదిలోన మెచ్చుచు
నిలిచిరచట, బరువునీళ్ళతోడ.

తాను చుట్టి, జబ్బ తాటించి వదలిన
బాలచంద్రు చేతి పట్టు జారి
బొంగరమ్ము, మోత భోరుమం చన్నమ్మ
కాలిలోన నాట; కడవకూలె!

అన్నమ్మ :-

మంచివాసికె కలుగును మరణమెప్పుడు
దుష్టచిత్తులన భయముతోచునేమొ !
బ్రహ్మ వారికి నూరేండ్లు ప్రాణమిచ్చు
వీర నాకము నోచునే వీధికుక్క?

నెత్తురు వారలై తనువు నిల్వగ నోపిక లేక నేడు నే
చత్తును; బేల చంపగల శౌర్యము దక్కు; పరాయి చేతిలో
పెత్తనమున్న నీవు తిను విచ్చపు కూటికి ఆడువారిదే
నెత్తురు చూడగల్గుదువు, నిల్లునె ఘోర రణాంగణమ్మునన్ !

అబలను నన్ను బాంగరములాట నెపంబిడి కొట్టినాడ, నీ
వబలలపైని పౌరుషము లగతియ; కారెమపూడిలోన వా
రబలలు కారు యుద్ధమున అంతకు సన్నిధి కంపువారు; నే
నబలను గాన, నేరినిట అయ్య మొగమ్మున మొద్దులెత్తగన్ !

కత్తికి కత్తిగా నిలచి కారెమపూడిని యుద్ధభూమిలో
నెత్తురు లోడ్చి గొంపము సెల్పు ప్రజాళిని రెచ్చగొట్టె, ఈ
ఎత్తున బ్రహ్మనార్యుడు జయించిన చచ్చిన వంశవృక్షమన్
పొత్తిలిదాచి వగె ఎనుబోతును వీధుల నచ్చుబోయుచున్ !

సిగ్గులేనికుక్క శిరమువంచి నిలచు !

ఆడువారిపై న ఆడదగునె ?

సరసమాడ నేను సాని సబ్బాయినా ?

పగదవోలె బ్రతుక ఫలము కలదె ?

అనిన; హుంకరించి, అనపోతు డామెతో

“చాలు పలుకమాని చనుము మేలు !

నాల్కలాగి నిన్ను సరికిన నీతాత

ఎవ్వ డడ్డుపడెడి ఇష్టడిచట !

పనుపు కంకుమలిచ్చి నీ వరకు వచ్చి

రమ్ము తల్లీ ! ఇఁక బొంగరమ్ములాట

చూడరమ్మని పిల్చిన జాడనెంత

పొమ్ము చాలిక !” అను, అనపోతు జూచి.

చనెను చిన్నది తిట్లుచు తనివిదీర;

బాలు డవమానభరిమున పల్కులేక

కనుల్గమ్మిన నీటితో జననికడకు

చనెన; పల్నాటి యుద్ధము సాగుననుచు.

బాలచంద్రుడు :-

నీ గజనిమ్మ పూజలు జరించిన పుణ్యఫలమ్ము రక్షణో

ద్యోగము పూని శ్లోధరి యుద్ధము సేయ ననన్ మరెంతగా

నీ గరువమ్ము మించు జననీ ! ఒకనాటికి తప్పబోని కా

లాగమనమ్ము సేత లిలులామెగదా అని, ఎంచ దోషమే !

కాలగతిన్ వినాశనము గల్గెడు, దేహముపై మమత్వముల్

చాలును; కాలవేగమున చావని కీర్తి ఘటించువేళ, ఈ

ఆలముపేర వచ్చె; ఇది అందరకన్ బడిరాదు; కీర్తియో

మూలల మగ్గిమగ్గి చను బుచ్చునకాయమొ తేల్చివేయగన్ .

సశ్వరమైన దేహమున నాటిన మోహలతల్ నశించి, ఈ
 శాశ్వతమైన కీర్తికయి చచ్చిన దోషములేదు; యుద్ధ మం
 దీశ్వరు నాన యున్నయటలే అగు; నిల్చును కీర్తికాయ; మీ
 విశ్వముగాంచునే బ్రతుక నీరునా? లే కొక వీరమాతనో!

శీలమువారి వంశమున చిచ్చులపిడ్లు జనించుగాని, బి
 చ్చాలకు దోయిలించి మనజాలిన చాలను జీవితేదు; పే
 గోలగ మందు నిల్చిన నొహో అని అందరు మెచ్చువాని ఇ
 ల్లాలవు! క్షీరుతన్ తనయు లావు తలంపక పల్కె దీ గతిన్ ?

చిన్నవాడ ననుచు నన్ను తలంతువు
 యుద్ధమేల ననుచు నూరడింతు ?
 నన్ను నేనె తెలువ అహమని ఎంతురు;
 కొండ మిరుప తెలియ కొరుక వలెను.

వీరమాతవు నీవె ఈ తీరు పల్కు
 తగునె? భారతీయులకు వితండ మిద్ది!
 పుత్ర మోహన నన్ రణభూమి కంప
 కడ్డు దగులుట న్యాయమటమ్మ! నీకు?

మాంచాల :-

ఈ మధురప్రభాతమున ఎన్ని శకుంతము లెన్ని గొంతులన్
 ఏమని పాడుకొన్నవా సుమీ! ఫలియించె మదీయ వాంఛితం
 బీ మధుభావనాతతుల నింపిన తీయని గుండె తోడ నా
 స్వామికి బాలచంద్రునకు స్వాగతమిత్తును వేయి గొంతులన్!

‘కో’ యని ప్రోద్బుటన్ పలికె కోయిల; జమ్మని భృంగ మేలనో
 హాయిగ పువ్వుపై నెడయూడెను; పిచ్చుక జంట చట్టపై
 కుయుచు ముట్టలన్ పొడుచుకొన్నవి; నే నీవే కాంచుచుండ ఏ
 దో అనుభూతి “జల్లు” మని తోచిన దీ పరిణామ మండగన్!

‘వచ్చుచున్నాడు దీనెనె లిచ్చి పనుపు
 బిల్లు డుత్సహమున పోవు బసరమునకు’
 అనుచు ప్రోద్బుట కిటురలపి రత్తిగాను;
 మంచి అమృతము తల గుమ్మరించినారు.

ఎన్నటికేని నా విధున కేర్పడదా దయ! అట్టై కాంచు నెం
 చెన్ని దినాలనుండియొ నిరీక్షణనేయుచు నుంటి; ఎన్నియో
 వెన్నెలరేలు నన్ విరహవేదన ముంచిన వీ దినాన నా
 కన్నులవత్తితో గడపకాచిన భాగ్యము పండు తీయగా!

విద్యములందుకొన్న చెడు నేతి అదే మొ ప్రియుడు నావయిన్
 నెయ్యము చూపబోడిని అనేక విధమ్ముల నెంచి నా మదిన్
 కుయ్యిడు నన్ను గాంచి ఇదుగో అరుటంచెద రీ దినమ్ము; నే
 దయ్యమునా ప్రభూ ! నను విదల్చితి రీ గతి జాలిమాలుచున్.

నీ సతి నన్నిసాక్షిగ అనేకలు పెద్దలముందు పెండ్లియై
 నీ సదసమ్ము ద్రొక్కితిసి; నేటికే భాగ్యము పండె - యుద్ధ సం
 తోషము నీ మదిన్ గడపబొక్కు పిండుడని నాకు గల్గు సం
 తోషమఃతీర, కుంకుమలతోడతి మానసపూజ నేయుదున్.

కన్నీటితో ముందు కడిగిన తరువాలి
 పన్నీట కడిగెద చాడియుగము
 హృదయాన మీ హృపు పదిలమ్ము చేసిన
 పదప ఆననమును నేయదాన
 ఫలభావాలతో పల్కరించిన మీద
 పలికెద ప్రేమతో న్నాగతిమ్ము
 ఎదవిచ్చి పూచెతి కచ్చిన పిమ్మట
 పేగంధము బొట్టపెట్టదాన

మంగళాంతం లిచ్చెద మనసు నిప్పి
 భిడ్లమిత్తు నాదు హృదయాక్షరలతోడ
 పలికెదను 'వీడుకోలు' సంబరముపడుచు
 వడ్డుకొందును వెన్న మీరేగ అగతి!

‘వత్తు’ రనుమాట అమృతంపు ఎత్తిపోత;
 ‘కదనమేగెద’ రనుమాట కత్తికోత;
 ముట్టవలెను గులాబిని ముండ్లవద్ద
 తీయని విషమ్ము నోటి కందీయవలెను.

రాడు రాడయ్యె పతి అను గోడుపోయి
 వచ్చి రణమేగె నను చేడ్వవలయు నింక
 అతుల ఘన విపత్కర పరిస్థితులలోన
 త్రోయదలచిన నాకేల ఆయు విడుట ?

నాపతి ఈతడొ ? ఆతడొ ?
 ఏ పగిడిన్ నేర్తు ఇప్పు డేర్పడ చెప్పన్ ?
 చూపము లొక్కటి వీరికి
 ప్రాపిత గంభీరు లతి విరాజిత తేజుల్.

అనపోతు :-

నిలు నిలు తల్లి ! బ్రాహ్మణుడ నే అనపోతును; బాలున్నేహ
 త్సలత బలాన వచ్చితిని తప్పుకొనన్ దరిలేక; వానిపై
 చిలుకము గంధమాది శుభసిద్ధిని కోరెడు వస్తురాజముల్
 పలుకుము మంగళారతులు, పంపుము వాని జయమ్ముగోరు చుక!

‘తాలినిగట్టు నా డవు డదాటుగ చూచితి అంతెగాని మాం
చాలను నే నెరుంగ’ నని సత్యము పల్కుచు సిగ్గుచెందుచున్
బాలుడు తోడు నన్ను గొనివచ్చెను-భర్తను బాలచంద్రు నీ
వో లలితాంగి! కంట గనియుండకపోయితి వింతకాలమున్!

అదిగో వాకిటసిల్చి స్నేహితులు మా ఆలస్యమున్ చూచి పి
ల్చెద! రిందే ఇటులుంట మా కుచితమా? సేనల్ చ నెన్ -ధీరితన్
కదనంబం దరివీరులన్ నరుక ఏగన్ మేము పోజూతుమో
వదినా! నే నట వాకిటన్ నిలచెదన్ పంపించు మా అన్ననున్.

బాలచంద్రుడు :-

మాన్వడి నిల్చియున్నదిదె, మానిని సుందరరూప మిప్పుడే
కన్నడ నయ్యె; నీచసుఖ కాముకతన్ చరియించి, సానిపై
కన్నడు మోసమందు కులకాంతను భార్యను విస్మరించితిన్
విన్నడ దయ్యె నా చెవుల, పెద్దలు ‘ఛీ’ అని మందలించినన్

భువన మోహన సౌందర్య మూర్తియైన
మగువ మాంచాల రూపు సంబరము గొలుపు;
ఇట్టి కులకాంత విడచి, నే నిన్నినాళ్ళు
సాని సబ్బాయి అధరమ్మ నాని నాడ !

♦ ♦ ♦

చేష్టలుడిగిన మాంచాల కష్టపడుచు
నవ్వు తెచ్చుకొని విచ్చెడు నవ్వు వోని

హృదయ జలతావమాన మీష్ట్యైర్గీతమున
సిగ్గుబరువున తలవంచి ఎగ్గులాడె !

మాంచాల :-

యధము చేసి, శత్రువుల ఉక్కడగించి, అఖండ శక్తితో
పెద్దలపేరు నిల్ప తలపెట్టిన వీరులు! తల్లి ఆనపై
ముద్దులభార్య చూడ భయమొంది, హితున్ గొనివచ్చినార! లీ
వద్దతి విన్నచో పరులు ఘక్కున నవ్వుచు కేలిసేయరే!

ఇంత భయంబడేల? తమ ఇంట పరుల్ వసియింపరయ్యె, మీ
కాంతలు తప్ప! నేను కులకాంతను - భార్యను, నన్ను చూడ అ
భ్యంతరమేల? భార్యదరియన్ అనపోతుని సాయమేల? నే
విత మృగంబు కానుగద వీరులు నన్నవి పారిపోవగన్!

నడచివచ్చిన శ్రమదీర నడుము వాల్చి
పండుకొను డిట వలయు సంబారములను
కూర్చుకొనివత్తు, ఈలోన కొంత తడవు
విశ్రమించుడు, తరువాత వెడలవచ్చు.

బాలచంద్రుడు :-

రమ్మ చెలీ! విషాదమయ రాక్షస జీవితమున్ గ్రమించు మా
గ్గమ్మును మార్తు నా బ్రతుకు రాదిక పాడుము మంగళమ్ము లం
దమ్ములరాణి! మూఢుడ నదా పెరవారల మాట నమ్మి నీ
కమ్మవి జీవిత మ్మడవిగాచిన వెన్నెల చేసి నాడనే!

కన్నులు మానసమ్మును వికారపు కాటుక సల్లవడ్డ వే
దన్నను నేమిలాభము గతంబు గతంబె గతించె చాలు ను
త్పన్న కుచాగ్రిసుందరి! విధాత విలాసము లేరెరుంగు వా ?
రిన్ని దినాలు నిన్ విడిచి వచిన దుష్టత కేను కుందెదన్!

కరుణకు శాంతికిన్ మధుర కాంక్షలకున్ ప్రియురాలి ప్రేమకున్
కరకు దనమ్ము చూపిన సకల్యుషు బంధనమున్ పొనర్చి నీ
పరువము నిల్పుకొమ్ము - ప్రతి భారతకాంతకు మార్గదర్శివై
పరగుము బంధితుండ దళవాయి సుమాస్త్రుడు లోగొనెన్ చలీ!

అనుచు బాలుడు మృదువుగా అవధిలేని
మోహమున పల్కె తాను సమ్మోహితయ్యి
మగువ మాంచాల తలవంచి మగనిచేరె;
దేహ మనకాశమున బుద్ధి ధిక్కరించు!
భార్య సక్కున గదియించి బాలచంద్రు
డధిక మోహన చుంబనమాది క్రియల
ఊపిరి సలుపనీయక యున్న ఆమె
అమృహానంద మందెను బామ్మవోలె!

అనపోతు :-

ఏమీ బాలక ! యధభూమి చనగా ఏతెంచి నీ భార్యతో
ప్రేమాలోచన ముద్దిపోయితివాకో! భేషయ్య! నీ తోడులై
మేమున్ పో కిట నిల్చిఉంటిమి వృథా! మే మేగగానైన నీ
ప్రేమాదేకము చెప్పనీయ దిక నుత్పేక్ష్యంబుపై చెప్పబుల్!

అనుచు అనపోతు గంభీరమైన వాక్కు
గడపకావలనుండి దుర్ఘటన వోలె
చెవుల పడినంత మాంచాల చెంగలించి
సిగ్గు చెందుచు దూరాన చేరి నిలచె.

మాంచాల :-

కార్యమపూడి యుద్ధమున కత్తిని దూసి మహోగ్రమూర్తులై
ధైర్యముచూపి శత్రుల విదల్చుట కార్యమగాని, ఇంటిలో
భార్యనుచూచుచున్ ప్రణయభాషణసల్పుచు కూరుచుంట స
తాకర్యమె? లెండు చాలుక కామవిలాసము! కత్తి వట్టడి!

పోవలె యుద్ధభూమికి అభూతపరాక్రమ మండితోగుల్లై;
తేవలె మాతృభూమికి సుతీక్ష్ణ మహాద్భుత తేజసంపదల్;
రావలె కీర్తికాంతయు విరాజిత రాజసతేజు నోజకున్;
ఆవల కావలెన్ వలపు లాపయి సౌఖ్యము భార్యపొందునున్.

ఏ దేశమ్మున జన్మమెత్తితిరొ మీ రే దేశమం దాడినా
రే దేశమ్మున కండలన్ పెనిచినా రే దేశమందుంటిరో
ఆ దేశమ్మునకే స్వతంత్రమునకై ఆదేశ యుద్ధమ్మునం
దీ దేహ మ్ముపయోగమైన పెరయున్నే జన్మసాఫల్యమున్!

బాలురు; వీరపుంగవులు; భారతమం దభిమన్యు సాదృశిన్
గాలిలును యుద్ధరంగమున కత్తి కెదుర్కొనువాడు లేక ఆ

భీల ఖణం ఖణం ధ్వనుల భీకరయుద్ధము నల్పి భార్య మాం
చాలకు 'వీరపత్ని' యను సద్విరుదమ్ము నొసంగె నంచనన్.

అలరాజున్ విషమిచ్చి ఘోర మరణం బందించు దుర్మాన్యునిన్
నలగాముండును నాగమాంబయు కనన్ నర్సింగు నీ కత్తితో
తలద్రొంపందగు! ఆత్మశాంతికయి రక్తంబిమ్ము పేరమ్మకున్
కలుగున్ శాంతి పరమ్మునందు నలభూకాంతుండు కీర్తించగన్.

గండర గండడై కరము కండువుతీర నఖండశక్తి బ్ర
హ్మాండము లల్లలాడ అరిమండలి గుండెలు బెండు నోవ ను
ద్దండత పిండు చెంచు, నమదండధరుం డరివర్గ ఖండనో
దృష్టన పండితుం డిటుల పల్కునె అంగ భవుండు పైకొనన్!

అరుల శిరాల ఆకసము నంటగ ఘోరతరాసి ధారలన్
కరకరకోసి యుద్ధమున కందుకముల్ బలె ఆడుకొంచు నె
త్తురుల మునింగి స్నేహితులతో జలక్రీడలు నల్పి మీరు సం
బరపడ చూచువారలు సెబాసని అందురు యుద్ధభూమిలో!

అంచితమా పరాక్రమము సం దరివైరుల మస్తకమ్ములన్
త్రించి రచించినన్ పసుపుతోరణముల్ మన మాతృభూమి
పంచల కాపురమ్ము తలవాయ నశించి సుఖించు వార మీ
కుంచిన జీవితమ్ముల కగోచరమా సుఖ ముప్పు వచ్చినన్!

ముక్తి మహా ప్రయాణమాన ముం దరుగున్ పలనాటి సీమలో
భుక్తి నశించినట్టి చెడుబుద్ధుల శీర్షములెల్ల; వాని ఆ

సక్తి ఘటింపచేయ తమశక్తి భగీరథ శక్తి యయ్యెడిన్
రక్తపుటేరులం దరి శిరమ్ములు పోయెడి నల్లకల్వలై

విహరింపగావలె వినువీధులందున

కంఠముల్ గ్రద్దలై ఖండితములు

నడయాడగా వలె నక్షత్రమార్గాన

తేజాలు రక్త విరాజితములు

తఱుకింపగా వలె తారకాపథములో

కత్తులు మెరవులై కాంతిదములు

ప్రవహింపగా వలె సాతాళ గంగలై

నెత్తురుల్ భయదంపు చిత్తరువులు

వీర పత్నుల కుంకుమ వెలితి వడగ

జువ్వరించెడి మిముచూచి చోద్యమంది

అట్టై మృతవీరు లాకాశమందు నిల్వ

చేయవలె నయ్య యుద్ధము జీవితేశ!

కనుపించి సంతనే కళదప్పి నాగమ్మ

మొగము తెల్లన గాగ మూర్ఖు వోగ

హుంకరించిన అంతి సంకటపడి రాజు

వెనుచూపి పరునెత్తు విధము తోప

కత్తిదూసిన అంత కలుషాత్ము సరసిగు

శిర ముర్ఖిపై పడి దొరలు చుండి

వేలువేసిన అంత వేవేలు మరణించి

వివిధ సైన్యంబులు విరిగి పార

వీర శల్మాటి యుద్ధాని వీర వరుల
 ఎల్లరిన్ మించుచున్ విహరింతు రేసి
 భాగ్యమేముండు మీకు నే భార్యనగుట
 బాలు మాంచాలయే 'వీరపత్ని' అండు !

బాలునిలేఖ :-

“భూసురు డెప్పుడేని రణభూముల ప్రాణము వాసెనేని ఆ
దోసము ప్రోత్సహించు నరుదోయి మహాఘములోన; బాలుపై
దోసము పూస కేగుము పురోహిత కాంక్ష గృహమ్ము సేర; న
నాశము చెందినన్, గెలిచినన్ రణమందు, తరింతు పాపముల్

నీకు నాకును నిజమైన స్నేహమున్న
అన్నమాటకు విలువ నీ కున్న ఎడల
అరుగు మేడపి, కచ్చటి ఆడువారి
రక్షణమ్మున కీపు సంరక్షకునిగ.

నిన్ను వెనుక కనిపి నే చనుచున్నాడ
ఉత్తరమ్ము తెలుపు ఉన్నరీతి;
చెట్టు దాటి కదల చెన్న కేశపు నాన
బ్రహ్మనాయు నాన, బాలునాన!”

కట్టెదుటన్ కనంబడుచు గాలికి నూగుచు చెట్టుపైన చూ
పట్టెడు కత్తిగుర్తు తన ప్రాణసఖుండు లిఖించు లేఖలో
ఇట్టిడు వార్తలన్ చదివి, ఇంగలముల్ కనుదోయి రాల్చుచున్
నెట్లన కోపమందునని నిల్చి తలంచెడు భూసురుండటన్.

కనుబామల్ కత్తులు కలియగా నొక చోట
 కుంతమ్మ నేలకు గుచ్చునొకట
 కనుపాప విప్పు కనిస రహస్యమ్ము
 చీల్చిస మది తలవ్రాల్చు నొకట
 కను కొలంకుల నీగుగ్రమ్మి ధారలు వార
 కార్యమపురి దెస కాంచునొకట
 కన్నుల విస్ఫులింగమ్ములు రాలగా
 ఛరియదీయ నొకను దిరియునొకట

అరిగి ముందుస, కళ్ళము నామతించు
 తిరిగి వెన్నుకు, కని లేఖ దిగ్భమించు
 నిలచి, ఆలోచనలతోడ నీరించు
 మీరు పసపోతు శౌర్యాన విక్రమించు.

'చెన్నుని ఆన బ్రహ్మసకు చెల్లును; బ్రహ్మస ఆన బాలుపై
 ఉన్నతి గాంచు; బాలుసకు నున్నది భార్య; పనేమినాకు శౌ
 గోష్ఠి గన్న బ్రహ్మసకు; ఉండిన ఉందును, చచ్చునేని పే
 రెన్నడు పొంది లేని యశ మేర్పడు ఆంధ్ర చరిత్రమందునన్

దేశకల్యాణమును ఎంచు తెలివి ఉన్న
 ఉడుకుర క్తము దేహాన ఉరుకు లిడిన
 అరుల నురుమాడ ఎవరైన అరుగవచ్చు
 కులముతో ఏల? పీఠ దోర్బలము వలయు!

కులము ప్రధానమోనో? రిపు కోటుల కుంతము లాడునట్టి సుం
కుల సమారాంగణమ్మున అకుంత శౌర్యముతోడ వైరివీ
గుల బలిసేయు వేళల నిరూపణ కర్గముగాని సద్భజా
బలము ప్రధానమో ఎరుగవా? రణకర్ముడి బాలచంద్రుడా!

వీరులకే కులచ్చునెడి వెఱ్ఱిని నీ వొకరుండ వీ ధరన్
బారులు బూరులై పలుక భాష్యములన్ సరిపోవు; లేనిచో
కౌరవ యుద్ధమందు తన కార్ముక మెత్తక ద్రోణుడున్నచో
వీరులు ధార్మిక్యులు తపించరె అర్జును చేతి వింటికిన్.

అన్నా! ఎంతటి మోసకారివయితన్నా! యుద్ధ సంరంభ మం
దున్నా నంతయిగాని ఉంగరము సన్నుటించగా వీడి రా
నున్నావంను ఎరుంగ నీ విడిది ఇచ్చో నీవు తే బంపగా
సన్నే ఎంచిన ఎంచుళ్లు తలతుక్ మాంచాల ఆలస్యముక్

బేలతనమ్మునన్ పలికి, భీమబలున్ నను నిల్వినావె మాం
చాల! ఇదేటి మోసము దిశాంత సుకీర్తి విరాజితోద్భవుల్
శీలము వారి కోడలవు! శీర్షము వంచని వీరమూర్తి మా
బాలుని భార్యవయ్యా! తలవంపులు సేతువు 'గండు' వారికి

కోమటి కోడలే మెరుగు కొంతకు కొంత రణమ్ము కేగ ము
మ్మామెయె ప్రోత్సహించినది ఆడిం మాటల లెక్క వల? నీ
వేము రణమ్ముసేయుటకు ఏగెడి ఏడ్వర మమ్ము చీల్చు చీ
భూమిను రాగ్రగణ్యత సపూజ్యుని చేతువు నేను నన్నిటన్.

బాపడు యుద్ధరంగమున ప్రాణము వాసిన బాల చెందునో
పాపము; పిచ్చిదానవయి పల్కితివో? మరి యుద్ధభూమిలో
నీ పతి చెందబోవు ఘన నిర్మల సదృశ వైభవమ్ము కీ
బాపని కత్తి అడ్డమని భావన సేసితివో? మరేమొలే?

భార్య వచించు మాటలకు బాలుని తెల్వి సశించిపోయె; ఈ
కార్యమపూడి యుద్ధమున కాగల నాశము తెల్పునేమొనీ
కార్యము? దోషబుద్ధి కలకాలము నిల్చునె? దేశభక్తుడో
ర్యీర్యము నిష్ఫలం బగుచు విగ్రహ విగ్రహమయ్యె మిత్రుచే!

కండకు కండ చీల్చి, విహగమ్ముల కాకలి తీర్చి, వైరులన్
గుండెలు బెగ్గడిల్ల ధరగూల్చి, రణాంగణమందు, మద్భుజా
ఖండ బలమ్ముతోన నలగాముని నాయకురాలి రక్తమున్
పిండి లేదీయ దానమున పెద్దల తృప్తిని కాంచ నెంచితిన్.

ఓజ వధించువాడ ఘన యుద్ధయు సందరివీరు లందరన్
రాజస మొప్ప శత్రుల పరాజితులన్ పొనరించువాడ, నీ
రాజస మీయ తెల్లు లజరామరణమ్ముగు కీర్తితోడ నే
రాజిలువాడ నా నుడుటివ్రాలున బాలుని వ్రాలు లేనిచో

బాల్యమందుండి స్నేహ సంబంధ మొకటి
విడువనీయదు దేహముల్ వేరులైన
విడిచి రణరంగమున కేగ వేడ్క పడెదు
బాలచంద్ర! నీ వొకడవే ప్రాముఖానుము!

ఏ జనుచుంటి యుద్ధమున, కేగుము వెన్క కటంచువాసి ని
 ర్వాజముగా త్వదీయ పరమాదరమున్ చిలికించి తేభిలో
 భూజముపైన గీల్కొలిపి పోయితివా వెలనాటినిడ్డ! నా
 నై జమెకాదు వీరునిగుణమై రణమ్మున కేగ మానుటల్?

ఎరుగుదు వీరధర్మముల; ఎక్కటి నా రణ శూర మూర్తి న
 న్నెరుగుదు; నాదు దోర్బలము నేచు మహాత్తర ధైర్యశక్తియన్
 ఎరుగుదు; వీ వెరుంగకయ ఏర్పడ దియ్యది, నాకు బంధనం;
 బరయమిలేని భార్య చెవినాడిన వల్కుల కల్లు దోషమై

భండనమ్ము సేయ పనికిరానైతిని
 బ్రాహ్మణుండ నగుట పాప మగుచు;
 ఇంటి కేగ కలుగ ఇల్లాండ్ర కై నను
 రక్షకుండ నేని! కుక్షినిండు!

విజయార్భటుల శత్రువీరుల రణభూమి
 మానక సరికెడు మంత్రీఫలము
 వైరి యోధులనెల్ల వైతరణీనది
 దాటింపచేయు అధ్యయన ఫలము
 అరిమస్తకమ్ముల ఆహవ హోమాగ్ని
 కర్పించి వేల్చెడు యజ్ఞ ఫలము
 శత్రునాశముకోరి సలిపెడు సమరాన
 జితదుష్టమగు పురోహిత ఫలమ్ము

చెందనీయవు నీ యానచేసి నిలిసి
బాలచంద్ర! నన్నిటుల సద్బాహ్మణునిగ
ఒనర చేతువు కర్మ నియంతృడవయి;
బాహ్మణుడ గాక ఏమి సద్బాహ్మణుండ!

జరుగుచున్న దచట స్వాతంత్ర్య సమరమ్ము
దేశ సేవ చేయ కిరిగి పొమ్ము
దీని మిగిలిపోవ దేవుడే ఆన; పై
బ్రహ్మనాయు డొకడు! బాలు డొకడు!

పోగల జీవముల్ నిలచిపోవు భవత్ కృపచేత - బ్రాహ్మణ
ద్యోగము మారబోదు భవదుద్వైల శాసనమందు - కీర్తి సం
యోగము నా మొగమ్మున నియుక్తము గా కిటువంటి బుద్ధి నీ
కాగత మయ్యెగానియెడ అయ్యెడి నే అనపోతు ఆవుటల్?

యన్ధభూమి కేగ ఉడుకెత్తు నన్నిటు
లాప గల్గినాడ వాసవే!
బ్రహ్మ వ్రాలు తుడుపు బ్రహ్మన్న బిడ్డవు
నీదువ్రాలు మిగుల నేర్వగలమే!

కాదనరాదు ఘోరమగు కార్యము బ్రాహ్మణ హత్య! మిత్రుపై
కాదనరాదు స్నేహితుని క్షుణ్ణి; భార్య వచించె నన్నచో
కాదనరాదు కోరెను సుఖమ్ము పశ్చిమత భర్త కెప్పుడున్;
కాదనరాదు దుష్ట విధి కర్మ; సగుండు నిమిత్తమాత్ముడే!”

ఈ విధి మానసమ్మున అనేక విధమ్ముల నొచునట్టి శౌ
ర్యావహమ్మూర్తి ఆహవ దిశాగతి మాడచి చూచె; నెత్తిపై
ఆవిరి గ్రక్కు భోజనము లాహవ భూమికి; ఇంతలోన ఏ
ఆవడి ఉప్పతిలెనో గదా! అనపోతుని కన్ను తెఱ్ఱినో !

‘రమ్ము మాడచీ! ఇటు చేరి ర’మ్మటంచు
పిలిచి, ఆబిడ దరియ రా గలుగు లోన
ఘరియ నొరనుండి అతిజవ పెరికినాడు
తెలియ దా వీరు మనసునం దేమికలదో ?

కనుల నిశ్చయంబు కన్పించుచుండగా
పొత్తికడుపులోన పొడుచుకొన్న
కత్తి తిరుమన్న కాంచిన మాడచి
ఆపునుచు వెనుక కరుగబోయె !

‘చల్లి మాడచి! భయమేల? చేర రమ్ము
యుద్ధభూమికి పోజోపుచుంటి వీవు;
కనుక నీచేలి కిచ్చి నే ననువువాడ
బాలు కనపోతు పంపించు బహుమతులను !

ఈ దురదృష్టజాతకు అహీని పరాక్రమ దోర్బలమ్ము లి
ట్లే దినమందు త్రోయబడె ఎదులకన్ కొరిగాని నౌచు! ఆ
యోధన పాండితీ గరిమ ఊకనే సలియించు; బాలు నే
కాదనలేక వెనకరుగన్ మనసొప్పక ఇట్లు చేసితిన్ !

బాలు కీ పేగు 'లసపోతు పంపె' ననుచు;
 అతని కనపోతుపై ప్రేమ ఆమరునేని,
 సన్న దరియగ మదిలోస నున్న ఎడల,
 స్వర్గ మరుదేరి నను చూడజాలు దనుము!,

బాలచంద్రుడు: -

అండ నశించెనంచు తగ నాహవ కేళిఃపల్చినాం లీ
దంఢి మగల్ కిరాతకులు దస్సులు; నే డిటువంక చూచినన్
గుండెలు బొడువోయినవి, కోరెద రీ గతి సంధియంచు; మీ
కండలు దూదూలై న సారకాయల ఖర్మముగాలె మేడపిన్

మేమును వీరి పుంగవులమే - సలగాముని దుష్టబుద్ధి కా
గాముల సైప మింకపయి కాదగు యుద్ధమిటంచు మేడపిన్
కామిను లుల్లసిల్ల రణకర్మకు పర్వన వచ్చినట్టి మీ
రేమని మీసముల్ దిగిచి ఇండ్లకు పోయెదరయ్య నాయకుల్?

సంధి నొసర్చవచ్చిరట! చాలిక నేటికి బుద్ధివచ్చె ఈ
గ్రంధము చాలునంచు సలగాముడు వార్తల పంపెనంట! దు
ర్గంధము వేయకే సరసరాజును నాయకురాలు పీన్లులై
అధుల కివ్వడే కనుల కావృతమా పొంపోయె ఏటికో!

కోట కేతుని కే వనిపాట లేక
ఊర కే ఉన్న పంపించినారు గాని
సంధికానున్న, అలరాజు చావనేల?
నాగమాంబయె సలగాము సడుపుటేల?

మాతృ సమానమా మాచెల్ల వీడిమే

సంధి ఒప్పుదాల రంధివలన ?

లంకన్న వీరిత్వ మింకను మరువమే

సంధి ఒప్పుదాల రంధి వలన ?

విడనాడి మందాడి నీ మేడిపి పోమే

సంధి ఒప్పుదాల రంధి వలన ?

అలరాజు మరణమ్ము కలిగింప రే వారు

సంధి ఒప్పుదాల రంధి వలన ?

అన్ని విధముల సంధి సంధించె మనకు

చాలవే సంధిమాటలు, చాలమేల ?

వీరివరులెల్ల యుద్ధము కోరిపలయు

సంధి ఏటికె పో ? రేపు చావముక్కో ?

ఓయి కేతరాజ ! ఉరిక మాటల

ఏమి లాభమింక ఇన్నిగ పువ;

సంధి కురుపడనుదు చాపు తిప్పెనుదు

నాగమాంబ తెలుప పోగదయ్య !

మా బలగమ్ము గాంచి అణుమాత్రము ధైర్యములేక సంధికై

లోబడినారు గాసి, అవలోకనమున్ పొసరించుకొండు; వీ

రోబయ లొక్కో! మీరలెటులుగావిన నూగుట కట్లు? సంధికై

లోబడ మింక మీ రెటుల లోకపు కన్నుల గప్ప చూచినన్!

‘మౌనలి బ్రహ్మాన్న సలగాము ముద్దుమాచి
సంధి కొప్పక పోవునా గాలు’ ననుచు
జెలివి నాయకురాలు సంధించు సకట !
ప్రాణముండిన బుససాకు బాగు పడును !

పలుమాటల్ వచియింప నేల మును మాపై ఉన్న క్రౌర్యంబుతో
మలిదేవాదులు రాజ్యభాగమునకై మా మిత్రునినై సంధికై
అలరాజున్ పనుపన్ విహస్న మీరే? అవ్వని చంపింపరే?
తులువల్ మీవలె రాయబారిషయిసన్ దుష్టత్వమున్ చూపమే

సరసింహుతల నేను సరికి తెచ్చెడుదాక
సంధికై మాటాడ చాల మనుము!
నాయకురాలైన నాగమ్మ ప్రాణాలు
సంధితో నిలువగా చాల వనుము!
మలిదేవు బాధలే సలగాము పాలుగా
సంధిచే చేయగా చాల మనుము!
అలరాజు లంకన్న లాదిగా వీరులు
సంధి స్వర్ణముగొన చాల రనుము!

సంధి నొసరింప నాత్మమ్ము సలుపువారి
చంపు చవటల మేము కాజాల మనుము!
పోయి సలగాముతో యుద్ధ భూమిలోన
కత్తి కెదిరిన సంధియే కలుగు ననుము !

బ్రహ్మన్న:-

కలిగెడు రక్తపాతమున కన్ను చెమర్చుట కంటె, ముందుగా
కలిగిన సంధితో నిలువకల్గిన రక్తము, చాలు నంచు నే
వలదనినాడ యుద్ధ మని వార్యము నే డది వీరులూ! మీ
బలమును చూపి నాగమను బంధనమున్ పొనరించి తేగగో!

బాలుడు:-

మును పొనరించు నా ప్రాణిని పూర్తి ఒనర్పగ, నాసిహమునిన్
తునుమ రణమ్మునందు, ఘన గోర్ఖలయుక్తుడ నేను పోయెదన్!
పనుప గదయ్య నన్నిపుడె భండన కేళికి, మీ రొసంగు దీ
వెనల మహాప్రభావమున బెగ్గడిలన్ అరివీరు లెల్లగున్!

“ఇదె కొనితెచ్చినాడ శిర మియ్యది మా అలరాజు శాంతి గో
హదము; దురాత్ముడొ సరిసహంతకు శీర్షము; దీని తోడ న
మ్మదమున నుండుగాక అలభూపతి స్వర్ణమునందు భార్యతో
మదిగల చింతపాయ, అవమానముపాయ, అఖండ తృప్తిమై!

బ్రహ్మన్న :-

తృప్తియగున్ సుమీతమరు జెచ్చిన బంధు శిరమ్ముతో దివిన్
లుప్తములైన సౌఖ్యములలో అలరాజునకున్ విముక్తి; ఈ
ఆప్తి కతెందు పొంగు ఇది ఆ ప్రహీతుండు శ్రమించి నేయ సం
తృప్తి సుమీ! నిజమ్ముగ ఇదే యగు స్నేహము లోకమందునన్

పొంది సుఖముల అలరాజు పొంగిపోయె !
 పొంగు ఐతాంబ తాగన్న పుత్తు కనిన !
 ఉబ్బి తబ్బిబ్బు తొడు నే నూరకొనక !
 వీరుడై బంటు చంపు కుమారు కనుచు!

వలదని అన్నమాట చెవి పట్టదు; మానక యుద్ధభూమిలో
 తల నగుకన్ గలాడనని దంభముపక్కితి నారసింహునిన్
 కలకున కానలేక ఒక కాలరి చంపితె! నీ వొకండువే
 పులివి సుమీ! వచించితిని పో పలనాటికి మాటపోటులన్.

‘మాట మన్నింపు లేని నీ మాట కొఱకు
 ఆత్మ సంత్యాగ మొనరించె అతని ప్రేపు
 లవిగొ! నీ మిత్రు డనపోతు పంపె’ అన్న
 బాలు డా మాట విని కొయ్యబారిపోయె !

[బ్రహ్మన్న :-

నాయకురాలి చేతల వినాశసమున్ కననౌ అనుంగు రా
 జ్ఞాయక సంతతిన్ మొదలు నాంది వచించితె నర్సరాజ! నీ
 ఆయువు తీరిపోయెనె? మహావిరతిన్ కనినావె నేటికో
 నాయన! నిన్నునున్ పెనిచినాడగదోయి కరంబుప్రేమతో

‘బ్రహ్మనామాత్యు చేతిలో ఎదలినాడ
 బిడ్డ లందర ఆతిడే పెనుచు’ ననుచు

హాయిగా స్వర్గమునకేగె అలుగురాజు
మరణ మందింతు నిను నేను సగసగాజ!

బాలుడు :-

అరి శిరమంచు తెచ్చినది బొసని కాదని చెప్పకే సభన్
పరువముదీయ గొప్పయగు భండన భూమిని బాలచంద్రుడే
సరికి శిరంబుదే, మరల నష్టము కల్గినరీతి వడ్చినన్
పరువముకల్లు మీ కెప్పుడు బ్రహ్మస! చాలిశ రాజకీయముల్!

మొసలి కన్నీటి ధారల ముదము పెంద
తగిన సలగాము పాజాలు తరలనేని
కలుగు లాభము, మీ ఏడ్పు కసిన వారు
మెచ్చుకొందుగు పో మీ నృదుల హృదిని!

అలరాజన్ విషమిచ్చి చంపకలిగెన్ హంతవృ షీతండు, నే
కలసన్ చంపితి వీరధర్మములతో; కాబట్టి చింతింప; ఈ
వల నీ బోటులు వెక్కిరించిన స్వలాభాపేక్ష దుఃఖించినన్
భళిరా! బ్రహ్మస రాజకీయ నిపుణత్వం బిల్లు బ్రహ్మాండ హా!

బ్రహ్మన్న:-

అవునోయీ! రణభూమి వీడితి వికే ఆపత్తు రాబోదు; నీ
ర వరుండేగతి మాటలాడిన అరుల్ రాబోరు; నీ శండ్రియో
ఎవడో! నీ పని మెచ్చసట్టి అతనిన్ ఇచ్చాను సారమ్మగా
అవలన్ త్రోయగవచ్చు నీ ఘనత ఆహా! అంచు కీర్తింపగన్!

బ్రహ్మనామాత్య జన్మ పాపసము గాగ
నేటి కొకడవు ఘనుడవు నిలచినావు!
వేళలు చూప నా రాజకీయాల పంక;
పెనుక నొక గుడ్డు పిల్లను పెక్కిరించె!

చిన్నతనమున పెంచిన జీవనగుట
సరస రాణ్యుతి కన్ను చెమరిచె నాకు;
రాజకీయాల ముడిపెట్టి రిభసచేయు
విమతులకు పెన్ను చూపిన వీరు డిప్పుడు!

అనిన బ్రహ్మస పలుకులు వినిన బాలు
డుగుడ్డై కోపమున దేహ మూగులాడె
గిగుకు మని పెను దిరిగి తొలగినాడు
యౌధ్ధమానికి శత్రువు లోవాటిలగ!

అరిగి ఎడరిన ప్రతివాని సరిగి సరికి
నన్ను పొసిన ఎడలకి నంటు తిమ్మి
శత్రుకోటుల నొశము నలుపువాని
బాలు గాంచిన అరు లతి ధయము సెందె.

‘బాలకు డీతిడొక్కొ! రణ పాండితి ఇందర చంపుచుండ, మీ
రేల కరమ్ములన్ ముడిచి ఈ గతి పెన్నకు పారి? వెంటనే
ఆలము సేయరండు మనమందర మొక్కని చంపలేమె ఆ
బాలుని చుట్టుముట్టి అలభారత మం దభిమన్యు గీతిగా’

అనుచు కృత నిశ్చితార్థులై తనను చుట్టు
 కొనిన శత్రుల నురుమాడి తన బలమ్ము
 తగ్గి నటుతోచి బాలుడు తనువు వీడె
 బాణముల పాతి వాసిపై పడుట చేసి.

అతని మృతికి వియచ్చరు లడలలేదు;
 యుద్ధ మస్యాయమని ఎవ్వ హుచ్చలేదు;
 స్వాగతమ్మిడ దేవ పుష్పకము లేదు;
 కాని, 'శృణా!' అని పలికె గర్జన బకడు!

“బ్రహ్మనాయసి నాథామి ప్రితిమికాదు;
 బ్రహ్మ పలకాము రక్షించు పతిమికాదు;
 జనుల యుద్ధము శైవ శైవుల మధ్య;
 నేల కొరకయి కాదు; మతాల కొలువ!

వీరశైవమ్మ నాగమ వీడలేదు;
 విష్ణుభక్తిని బ్రహ్మన్న విడువలేదు;
 ఫాలనేత్రుని కంటిని పాలుగావు;
 లెండు లెండ్లోయి శైవులు లెండు రండు!

నాయకురాలు తానయి ఘనాఘన గర్జించు లుల్లసిల్ల నేం
 చేయును, యుద్ధభూమికి; సళిందును వైష్ణవజాతి; లెండు లెం
 డోయి లలాటనేత్రు డివు డోడడినా? మన నాగమాంబగా
 రాయితమై; చూడుడదె ఆహవ భూమిని శైవ లీలలన్.”

అనుచుశైవులు రణభూమి ఆతిశయించి
 నాగమాంబకు స్నేహోడు సరికి సరికి
 అరుల చంపిరి ప్రాణములైన లెక్క
 కొనక పలనాటి యుద్ధాని ఘోరిముగను.

‘హరహర! మహాదేవ!’ అని వినిపించునా
 కంకర తెగిపడు కంఠములకు?
 ‘జయ! త్రిపురాంతకా! జయ!’ అన్న విండురా
 పరుపెత్తి దాగెడి అరులమూక?
 ‘శివ! నాగభూషణా! శ్రీకంఠ’ అను కేక
 అవని హులెడి వారి చెవులపడునె?
 ‘ఘాలలోచన! అరిభంజకా!’ అను ధ్వని
 పారునంతకు అరుల్ పారినారె?

భళిర నాగమ్మ! నీ జన్మ ఫలిత మొండె!
 ఆడుదానవు కావు! నిన్నట్లు తలంచ
 పెట్టి వారిల పసి! మహా నీరమ్మార్త
 ప్రియశైలి! పలనాటి విలయకారి!

నాగమః:-

“మన శైవ సంతాన మహిమాతి శయమును
 పలనాడు కలలుగా పాడుగాక!
 త్రిపురారి దివ్యాతి దివ్యమా తేజస్సు
 తెలుగునేలకు వెల్లు శిష్యుగాక!
 శ్రీకంఠ దుర్వాద శివతాండవమ్మన
 భరతిము పాపముల్ వాయుగాక!
 ఘాలలోచను భయ దాలోకనమ్మన
 అరిజగమ్ములు దగ్ధమాను గాక!

కనుమదాటి వైష్ణవుడు గా కలుగునేని
నాగమాంబయ్య దాటు పల్నాటి ఎల్ల;
కత్తి నాయకురాలికి కలుగునేని;
విష్ణుతేరాడెదరు లెక్క వైష్ణవులొకా ?”

కనుమదగ్గర నాగమ్మకత్తివలన
రక్త మేగులుగా జారె; శక్తివోలె
నాగమాంబ రణమ్మను నడిపె నచట
కలుగు కనుమకు ‘నాగమ్మ కనుమ’ పేరు!

ముగురు మలిదేవులును రణభూమిలోన
మరణ మందిరి; బ్రహ్మన్న మనసు కుంగె;
నాగమాంబను బంధించి నడిపితెచ్చి
నిలిపె కన్నమ; బ్రహ్మన ఎదుట నాడు.

బ్రహ్మన్న:-

కన్నులజారు సశ్రువుల గాంచుచు నాయకురాలి వంక బ్ర
హ్మన్న అనెన్ ; వినాశనపు మారిణహోమము చూచి తింక నీ
కన్నులు చల్ల వస్తవే? అకారణ నైరము నూని మా పయిన్
అన్నల తమ్ములన్ రణమునందు మతమ్ములపేర చంపుదే?
మతములువచ్చి, మానవులమార్చి కిరాతుల చేయుచున్నచో
మతములు కావు; ధర్మములు మానవతక విడనాడునేని ఈ
బ్రతుకులు బుద్ధుడమ్ములు; కృపారహితాత్ముకు శాంతికిండునే?
గతికినచోట అగ్నినిడి కాంచుట హీనముకాదె నాగమా!

దేవుని పేర నింత బలిశెచ్చి ఒసంగితి? నాగమాంబ! నీ
దేవుని పొట్టనిండె, మలిదేవుల సందర మింగి త్రేచ్చున్
కావలెనంచు పూనుకొని కత్తిధరించితి వీవు, నీకు నీ
శైవపు పిచ్చిగాని, ప్రజ చచ్చుట చూడకపోతి వింతయ్య!

నలుగురు చేరి, నన్ను, నీను, నాలుగు మాటల నాడుకొందు నీ
కలనకు నాశనమ్మునకు కాగణభూతుల మంచు, యాద్య సా
చలనము శెచ్చిపెట్టితివి శైవము వైష్ణవమంచు, హాయిమై
కలకలనాడు నాడువయి గగినలు బాడెను నేను నాగమా!

ఇంత రణమ్ము చేసితివి? ఇందరి ప్రాణములన్ హరించి నా
పంతియగాని తృప్తికనవైతి? అశ్మకు శాంతి గల్గునే?
శాంతియు దాంతియున్ సహస సంపదయున్ కలమానవుండె అ
శ్రాంతము హాయిగా బ్రతుకజాలు సుమీ ధర నాగమాంబనో!

మంత్రిణివై ప్రజాహితము మాత్రము చూడక రాజుగారి నీ
మంత్రముతోడ స్వార్థమున మచ్చికచేసి నిరంతరాయమై
తంత్రములెల్ల సాగుటకు ధన్య మధర్మము లేగ్పరించి, ఈ
మంత్రల యోగ్యతన్ మసిగ మార్చి శైవుష్ణతనీవునాగమా

ప్రజల మనసు తెలిసి ప్రభువులు నడచిన
శాంతి సౌఖ్యములకు చావులేదు;
ప్రభుల స్వార్థ బుద్ధి ప్రబలిన, ప్రజలలో
కలుగు దుష్టబుద్ధి; కలుగు కీడు.

నీ వాకసారి నీ మనసు నిల్చి గతంబును కాంచు; మే పసిన్
దేవుని ప్రీతికై జగువ దెచ్చితి రాజును; మంత్రి మాటలే
కావలె గాని వేరొకడు కల్గునె రాజుల ఆజ్ఞ లోన సం
భావన చేసినన్ ప్రజల ప్రాణము తీసిన ఏది చేసినన్ !

నీవు చేయించు దోషముల్ నీకె తగులు
పాపపుణ్యాలు కనుపించె బ్రతుకులోనె
సాగి నన్నాళ్ళు హృదయముల్ నలిపినావు
పండి పాపము కలిగె నీ బంధనములు.

నిన్ను రణమూలన్ తుడిచి, నీ గుణగమ్మును కోరిలలేకనే
కన్నమదాసు డూరి కిటు కట్టి ఇటన్ నిను నిల్పితేదు; నీ
కన్నటికైన పాపధయ మేప్పుడి అందగు తోడు నీడగా
1. కన్నులగాంచి హాయిమెయి కాలము పుత్తువటలచు నెంచియే?

నీరు త్రాగెడి విధములు నిండుప్రాణ
ములను తీయుట ఎవనికి భూమిమీద
బ్రహ్మ ఒక్కడే దేహికి ప్రాణమిచ్చు
బ్రతుక కొన్నాళ్ళు ధరిపైన పగుల కొఱకు !

ఇప్పుడు తలనంచి నిలచిన ఏమిలాభ?
మేది ధ్యేయము ప్రాణికి ఇతరులకును
శ్రేయ మభిలషణీయమై జీవితమున
బ్రతుకవలెను పశ్చాత్తాప ఫలము నోలి !

వదల కదోయి కన్నము ! అవారణధర్మము తెల్ల దేవుపై
వదలిన ఆతడే గను; స్వభావ దురంతక మెల్ల వేశలన్
కదలచు; నాగమా చనుము ! కాంచుము నీవలె ఎల్ల వారి; ఎ
య్యదియును శాశ్వతమ్మగు నే! అంతయు ధర్మముచేత నిల్చెడిన్

కాయము కాదు శాశ్వతము; కావు సుఖమ్ములు తృప్తిలేక; నా
నాయము జీవితమ్ము పవనాశము కాలము తేవు సౌఖ్య మీ
ఆయుధముల్ దురాశకు అహంకృతికిన్ ఘోర దోహదమ్ములం
తే యగు ఎంచి చూడు భవదీయ చరిత్రము నేను నాగమా!

పోయిక స్వేచ్ఛగా బ్రతుక పొమ్ము ప్రపంచము నందు; నష్ట సం
ధాయకురాలవై నను ప్రతాపము శౌర్యము నందు నేరికిన్
నాయకురాలివే! బ్రతుకు నాల్గుదినమ్ములు శాంతి దీక్షతో
నాయకురాల కమ్ము పలనాటికి; పొమ్ము శుభమ్ము కలెడిన్!

నాగమాంబ బ్రహ్మనాయని బోధతో

మనసు మారి చెమరు కనులతోడ

బ్రహ్మనాయు పాద పద్మములను వ్రాలి

వందనములు సల్పి వదలె కొలువు.

సలగాముడు:-

నను మన్నింపుము ! దూరదృష్టి విడిచి నాగమ్మ ఆడించు తీ
రునన్నిన్నా భృనుమూగ, గుడ్డిచయి నోరున్ కన్నులన్ మూసి నా
శనమున్ తెచ్చితి మాతృభూమికి! దురాశాపూరితుం డెవ్వధిన్
కననా శాంతిని? పెద్దనాన్న ! నను సల్లామున్ క్షమింపన్ కదే!

సలగాముం డిప్పుడీ ధరితిప్రభుడై నైర్మల్యసిద్ధాతుడై
వలుకంబో డిట పెంచి పెద్దరికమున్ పై పెట్టి నా తండ్రితో
తులయూ పెంపుపతింజీ బ్రహ్మచకు సూత్రోపమ్ము కల్పింపగా
కలసన్ నాశముగాక నిల్చితిని సల్లాముండ ! నీ బిడ్డవిన్ !

బొడ్డుగు ఆలపోవులను తోలితి దేశము దాటిపోవు; నా
బిడ్డను అల్లునిన్ కలిపిపెట్టితి కామన; నాదు వంశమున్
గొడ్డలితోడ కొట్టి పడగొట్టితి బంధుల నెల్లవారి; నా
'చెడ్డకు' కల్గదే ఫలము చేరను కాలుని సన్నధానమున్

ఇతడు సలగాము డిదె కత్తికిచ్చు నిపుడె
మంత్రివై పలనాటికి మరిలివచ్చి
ఏలుకొనుమయ్య ! బ్రహ్మనా ! ఏలుకొనుము !
మరలవెలుగును పలనాటి మహితకీర్తి !

అని పలికి నలగామ మహాప్రభుండు
కత్తి బ్రహ్మన కీచ్చి తా కనుల నీను
ఒత్తుకొని నిల్వ; బ్రహ్మన్న ఊరజించి
అతని కాగిలించి ప్రియము లాడె సిటుల.

బ్రహ్మన్న:-

శివుని ఆనలేక చీమైను కుల్లకు;
పెద్దలాడునట్టి నుద్వి ఇద్ద !
నాగమాంబ, నేను, నలగామమును గూడ
కర్మదేత చేయకలిగినాము.

సిన్న మన్నింప గట్టింప నే నేపండి !
అన్నిటిని చూచు దేవుడే అరియుగాత!
కర్మబద్ధుల క్రియలతో ధమ్మమేదా
కర్మవశులకు తెలియగా కలుగు నొక్కొక్క !

• • •

ప్రజలు:-

అరుదెంచినాడమ్మ ! ఐతాంబతో గూడ
పలనాటి ప్రజల సౌభాగ్యరాశి !
వచ్చి నాడమ్మ ! నిన్నాస్వర్థ సుఖీలుడు
అర్థుల పాలిటి అమర తరువు !

దయచేసి నాడమ్మ! తన బిడ్డలను బలె
ప్రజగాచు మంత్రి సంప్రధత యశుశు!
చనుడొచి నాడమ్మ! సకలప్రపంచమ్ము
జోహారు పల్కు తేజో మయుండు!

నేను మాచర్ల పేరుల కీడు తొలగి
బ్రహ్మనాయసి దర్శన భాగ్యమందు
అతుల సుఖముల ఎల్లర మందుకొనగ
రండు! రండమ్మ! పోదము, రండు! రండు!

ఈ మహాభక్తుడే వీనాడు పలనాడు
నరిచేతి కాపుతో నరయువాడు!

ఈ బల్ విరాగియే ఈక్షణ మాత్రాన
సర్వప్రజా సౌఖ్యసాధకుండు!

ఈ రాజయోగియే మారాజు నలగాము
కనుసన్న పాలింప కలుగువాడు!

ఈ శాంతి దూతయే వీచిన వైరుల
కెన్నిడు భయమడై ఒప్పువాడు!

భక్తియుతమైన ఇతని విరి క్తిలోన
రక్తి ప్రజలపై అది దేశభక్తి యుతము
భక్తియు విరక్తి యుక్తియు శక్తి కలుగు
బ్రహ్మనాయకు మరలె మా భాగ్య వశత!

“తా సతి మూఢుడై సురిల తమ్మని సేయతలంచి మించుచున్
 స్రాసక పుణ్యవేదములు ముచ్చిల్లి దాగిన నిఁమకాసురున్
 మాసక నెంటు సంతి పరిమార్చి, విధాత కొనంగి వేదముల్
 మీసమవై కృపాద్రి! అనిమేషుల ప్రావవె! చెన్న కేశవా!

అందరు రాక్షసుల్ దవిజులై కృష్ణ బలోన్మిత తేజ లష్మణా
 మందరి పర్వతమ్మ అట మాసక కవ్వ మొనర్చి త్రచ్చినన్
 కొందలమంద పెందమది కుంగిన, కూర్మమ పై ధరించి ఆ
 సందరినప్పిదా! అమృత నాట్య మొసర్పవె! చెన్న కేశవా!

పలు తర దర్పమందు ధర బాహుబలమ్మున చుట్టి ఎత్తి గం
 కట పడ సర్వభూతిములు కర్కశమూర్తి హిరణ్య నేత్రు డం
 తలు పడవేయ గుంద్రమున ధారుణి సత్కృప నుద్ధరింప వే
 కెటివయి! సర్వదేవతలు కీర్తన సేయగ! చెన్న కేశవా!

‘హరి’ అని పల్కువా డవుడె అంతకు చుట్టము; కన్నబిడ్డయే
 పరమప్రియుండు విష్ణునకు, భక్తిపరుం డతి లోకమూర్తి; దు
 ర్భర మవమాస మా అనుజుధంగము; పుత్తుని బాధపెట్టినన్
 సరమృగ మూర్తిపై దనుట నాశము సేయవె చెన్న కేశవా!

బలివలసన్ సరాజితులు బాధితులై అమరుల్ వనాలలో
అలమట లాడుచుండగను, అమ్మ విషాదము త్రోయనెంచి, ఆ
బలికడకేగి దానమును పట్టి త్రయంబగు పాదదేశముల్,
నిలువ వె దేవరాజ్యమును, నిర్జిత దానవ! చెన్న కేశవా !

ఇరువది ఒక్కమారు జనయిత్ర విషాదముతోడ నిన్ను సుం
గర సునకీర్తిమంతు అధికంబుగ పేరునపిల్చి ఏడ్చుటన్
ఇరువది ఒక్కమారు ధనశేఖుల నెల్లర చంపివేయవే
పరశువు పూని తల్లి ఋణభారిము తీర్చగ చెన్న కేశవా !

జనకుని ఆనగా అల ప్రశాంత నివాసము చేయుచుండగా
జనశబ దొంగిలించి చనె శత్రువు రావణు; డంతటన్, విభీ
షణుని సహాయమున్ కొని, నిశాచరవర్గమునెల్ల చంపవే !
జనములు రామరాజ్య మన చాతురి నేలవె! చెన్న కేశవా !

పాతకుడైన కంసవిభు పంపున బిడ్డల చన్నపాలతో
పూతన చంపుచుండ, విషపూరము స్త్ర్యముతోడ నెత్తుటిన్
ప్రీతిగగ్రోలి లోకముల వేదన పాపవె చిన్ని కృష్ణ! ఆ
బూతిని వేరేతలెల్ల కని బొమ్మర వోవగ! చెన్న కేశవా !

నిమ్మరలోన ముగ్ధున ఘనీభవ రాగ రసస్వరూపహా
మాద్దులభార్య; రాహులుడు పుత్రుడు; వీడితి వొక్క ముద్దుతో
అద్దమ రేయి లోకమునకై తపియించి తపించి జ్ఞానివై
బుద్ధునిపేర శాంతికయి బోధ లొనర్పవె చెన్న కేశవా!

కలియగమందు భూతలము, కావర మెక్కిన భీతిలేని పా
వులకును, మిత్రఘాతులకు, మ్రుచ్చులకున్, చెడువారి కెల్లనున్
నిలుకడ్డయై, మహాత్ముల మనీషలు నిల్వగ నీడ లేనిచో
కలికిగ వచ్చి ధర్మముల కాచెద వీవయి చెన్న కేశవా!”

అనుచు పార్థించి, భూమి సాష్టాంగు డగుచు
బ్రహ్మనార్యుడు ప్రణతులు వలుకు కొనెను;
చెన్న కేశవు గుడిలోన చేరియున్న
ప్రజల కానాడు కన్నుల పండువయ్యె!

బ్రహ్మనాయకు లేచి విభ్రాజితోర్ధ్వ
వైగ నిగ్ధ కాంచన సమాన మగు కంచు
గంట మోయించినాడు; దిగంతములను
మారుమోగెను పల్నాటి పేరు తెలియ!

ప ల నా డు

నాడు మోసిన ఘంటా నినాదములను
నేడు వినగలమోయి! విన్నించునోయి!
తరుతగాల తెల్లుల శ కి గుణులు దెచ్చు
నీరపల్నాటి ఘంటల పిడుగుమోత!

గుండె జలదరించు కొద్ది వారల కెల్ల;
యువకులకు రక్త ముడికిపోవు;
పడిన లేవలేక, పలనాటి కత విని
మెలియతిప్ప మిగులులను ముసలి!

ఆరిపోని తెల్లుల మహా సౌరుషమ్ము!
జారిపోని తెల్లుల దయాసార గుణము!
మారిపోని తెల్లుల కృపామహితశక్తి!
నీరపల్నాటి కతలలో నెల్లివిరియు!!

కృతజ్ఞతాంజలి

“సశ్వర్థమైన జీవితపు నాటక మం దొక కావ్యకల్పనే
 శాశ్వత స్థితి దాయకము; చచ్చిన మాయని కీర్తిగల్గు ఈ
 విశ్వమునందున కవికి,” వెల్లురు చూపిన వారణాసి లో
 కేశ్వర శర్మగారికి ఘటించెద అంజలి భక్తిపూర్ణతన్ !

“కాదని వాదులాడుకొన గల్గిన స్నేహమునందు, నాదియన్
 నీ దను భేదభావములు నిండనిమైతిని; నీది నాదిగా
 బొదల దాల్చి కావ్యమున కచ్చిన రూపము తెత్తునా?” చతు
 ర్వేదుల రామశర్మ అన విన్న కృతజ్ఞత పొంగె కన్నులన్

అడిగిన వాని కోరికల కాదరమాయని దుద్దినమ్ములం
 దడుగక మున్న స్నేహితుని ఆశయమున్ గురుతించి గూఢ మే
 ర్పడ శ్రమియించి మైతికి సుభాషితముల్ పలికింప బూని రీ
 గడుసు దనంపు మిత్రులకు కన్నులతోన కృతజ్ఞ తాంజలుల్

మనుజుని నమ్మలేని అనుమానము సర్వుల కల్గచేయగా
 ధనము ప్రధాన సాధనము; దానిని లెక్కిడ నట్టి వారలే
 ఘనులు, మహాత్ములొ ప్తహితకాముకు లట్టిడి మిత్రబృంద మా
 కసకము కావ్యకన్యకిడ గల్గిన వారల ప్రస్తుతించెదన్ !

